

KÁDÁR TAMÁS

AZ ÁRPÁD-HÁZI URALKODÓK ÉS AZ ORSZÁGLÁSUK IDEJÉN HERCEGI CÍMMEL TARTOMÁNYI KÜLÖNHATALMAT GYAKOROLT KÜLHONI, FEJEDELMI SZÁRMAZÁSÚ ELŐKELŐK, VALAMINT AZOK CSALÁDTAGJAINAK ELHALÁLOZÁSI ÉS TEMETKEZÉSI ADATAI 997–1301 KÖZÖTT

Jelen tanulmány *A középkori magyar királyi és kormányzói családok tagjainak elhalálozási és temetési időpontjai, valamint helyei 1301–1541 között* címmel e folyóirat 2011. évi első számában közzé tett dolgozatom „folytatásának”, illetve időrendi és logikai értelemben — némiképp mintegy bakugrásként — első részének tekinthető.¹ A nyilvánvaló kronológiai ellentmondást az magyarázza, hogy amikor belekezdtem a XIV–XVI. századi Anjou- és „vegyes-házbeli” uralkodóink és a magyar kormányzók, valamint hozzátartozóik említett adatainak behatóbb kutatásába, rövid mérlegelés után számos okból kifolyólag lemondtam róla, hogy az azt megelőző évszázadokat is tanulmányozom és közlöm. Időközben azonban — előző összeállításom megjelenése óta — hamar arra a határozott véleményre jutottam, hogy középkori dinasztiáink történetének e jóformán egyáltalán nem vizsgált, speciális részterületének feldolgozását hiba lenne csonkán félbehagyni, a korábbi időszak vonatkozó adatainak alapos összevetése és bemutatása minden egyéb, elsősorban a szűkös forrásadottságokból következő megfontolás ellenére, igenis mindenképp érdemes és hasznos. E megállapítás helytállósága mellett szólni mindenekelőtt, hogy, mint utaltam rá, a választott témának átfogólag, az egész korszakot illetően eddig alig valamicske figyelmet szentelt medievisztikai kutatásunk, így Engel Pál egy — a székesfehérvári királyi és egyéb (főúri, prelátsui, stb.) temetkezéseket tárgyaló — rövid tanulmányán kívül mindössze a nem szakmabeli Hankó Ildikó antropológus először ugyancsak 1987-ben megjelent, majd a közelmúltban két újabb, bővített és részben átdolgozott kiadást (2004., 2008.) is megélt, sajnos, számos durva, alapvető ténybeli tévedést tartalmazó kötetét említhetem csupán.² Ezek mellett, elsősorban érdekes orvostörténeti,

1 *Kádár Tamás*: A középkori királyi és kormányzói családok tagjainak elhalálozási és temetési időpontjai, valamint helyei 1301–1541 között. In: Fons 18. (2011) 25–53. p.

2 *Hankó Ildikó*: A magyar királýsírok sorsa Géza fejedelemtől Szapolyai Jánosig. Bp., 1987.; *Uő*: Királýyaink tömegsírbán. A magyar királýsírok sorsa Géza fejedelemtől Szapolyai Jánosig. [Bp.,] 2004.; *Uő*: A magyar királýsírok sorsa Géza fejedelemtől Szapolyai Jánosig. [Bp.,] 2008.

illetve kórtani, diagnosztikai felvetései és következtetései miatt, szintúgy, mint előző munkám lezárásakor, nagy haszonnal forgattam Józsa László középkori uralkodóink és számos családtagjuk betegségeit vizsgáló, nemrég közzé tett, a tárgyban egészen egyedülálló, értékes szakmonográfiáját is.³

Az alábbi összeállítás időhatárait, mint a címben is láthatjuk, Géza nagyfejedelem 997. évi, illetve az Árpád-ház utolsó férfitagjának, III. András királynak 1301 januárjában történt elhalálózása adja. A záró dátum meghatározása előző, hasonló tárgyú tanulmányunk nyomán lényegében kézenfekvő volt, a kezdőpont megválasztását pedig a — honszerző és államalapító — dinasztia a nagyfejedelemség korában (895–997) élt egyes tagjai — jellemző módon ideértve magukat a főhatalmat gyakorló nagyfejedelmeket is — életadatainak, személyes és családi történetének teljes körű feltárhatatlansága és ebből következő tudományos igényű feldolgozatlansága indokolja. Talán elég itt csupán arra utalnunk, hogy bizonyos újabb keletű, legalábbis meggyőzőnek látszó történelmi vélemények szerint még Géza trónra jutásának, egyben feltételezhetően a legutolsó színpogány uralkodónak, Taksony nagyfejedelem elhunytának az időpontja is igencsak kétséges, meglehet, hogy az előbbi már évekkel 971–972 előtt atyja örökébe lépett, elődeikről pedig — egyébként némely esetben szintén vitatott nevükön kívül — jóformán semmit sem tudunk, sőt, többé-kevésbé még az is eldöntetlen, a szakmát megosztó kérdés, hogy valójában hány nagyfejedelem és milyen sorrendben követte egymást az ország élén 960 tája előtt.⁴

Tanulmányom elkészítésekor lényegében ugyanazon formai kereteket alkalmaztam, valamint rendszerezési szabályokat és alapelveket követtem, mint korábbi összeállításomnál, de szükségesnek láttam egyéb, eltérő megfontolások figyelembe vételét is. Ilyenformán szerepel az alábbi névsorban a megjelölt időszak valamennyi uralkodója és tartományi különhatalommal felruházott, hercegi címet viselt, idegen uralkodóházból származó előkelője, azok házastársai, törvényes és „természetes” gyermekei, oldalági rokonai, azaz testvérei, ezek házasefelei, valamint szintén összes, vér szerinti első fokú leszármazottai (tehát az adott

(a továbbiakban: *Hankó*, 2008.); *Engel Pál*: Temetkezések a középkori székesfehérvári bazilikában. In: *Századok* 121. (1987) 613–636. p. (a továbbiakban: *Engel*, 1987.).

3 *Józsa László*: Középkori uralkodóink betegségei. Bp., 2010. (a továbbiakban: *Józsa*, 2010.).

4 *Tóth Sándor*: A magyar fejedelmi méltóság öröklődése. In: *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica.* (2000-től *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica.*) (a továbbiakban: *AH*) 83. (1986) 3–9. p.; *Kristó Gyula*: Árpád fejedelemutódai. In: *AH* 84. (1987) 11–21. p.; *Uő*: Mikor lett fejedelem Géza? In: *AH* 102. (1995) 11–23. p. (a továbbiakban: *Kristó*, 1995.).

uralkodó unokaöccsei/húgai), de, és ebben rejlik a legfontosabb, valóban lényegi különbség, szigorúan csak azon személyek, akiknek legalapvetőbb életadatai, így születésük és — hangsúlyozottan — természetes elhalálkozásuk ideje ismert, vagy azt legalább egy viszonylagosan nem túl tág, legfeljebb 10–12 éves intervallumban meg tudjuk határozni. Utóbbi szerkesztési-válogatási szempont alkalmazása miatt a dinasztia számos tagja, közülük I. (Szent) István anyja, Sarolt, valamint több XI–XII. századi királynék is kimaradt az összeállításból, lévén, jól jellemezve egyszersmind a kor gyér forrásadottságait, nemhogy elhunytuk, illetve temetésük körülményeiről, de életükről sem tudunk szinte semmit sem mondani. Személyük, életpályájuk olyannyira a régmúlt homályába vész, hogy nevüket, sőt, esetenként még magát a létezésüket sem örökítették meg forrásaink, így minden további nélkül az is lehetséges, hogy valójában nem is lettek királynékká, férjük trónra jutását megelőzően meghaltak. Ezen kérdőjeles, királyi és/vagy hercegi hitvesek körébe tartozik Aba Sámuel valószínűleg belföldi születésű és I. Béla király lengyel, Piast-házbeli felesége, I. László — egyes kutatók által feltételezett — első, orosz házastársa, valamint II. István német, más vélemények szerint capuai normann, IV. István bizánci, végül II. László király még származásilag sem azonosítható neje.⁵ A hercegi házastársak közül hasonlóképp hiába keresnénk alább a dinasztia két későbbi fő ágának vélelmezhető ősanycsajait, Vazul — állítólag magyar, Tátony nembeli — név szerint ugyancsak nem ismert, illetve Álmos herceg Predszláva nevű, kijevei hitvesét. Az említettekén kívül az Árpád-ház XI–XIII. századi családfáján természetesen jó néhány herceget és elsősorban hercegnőt is találunk, akiket fenti ok miatt szintén kénytelen voltam kihagyni összeállításomból. Csak néhányukat megemlítve, Géza nagyfejedelem valamennyi leánya, Mihály fia, a rejtélyes „Szár” László herceg, I. István több gyermeke, közülük a talán elsőszülött Ottó, továbbá Aba Sámuel utódai, I. Béla, I. Géza és Kálmán királyok — egyes, megkérdőjelezhető vélemények szerint — magyar főurakhoz férjhez ment leányai, valamint III. Béla feltehetően még kisgyermekként meghalt fiai maradtak ki a még így sem rövid listából.⁶

5 Az egyes Árpád-kori királynék személyéhez, életéhez és főképp magához a királynéi intézmény történetéhez ld. *Zsoldos Attila: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában.* Bp., 2005. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) (a továbbiakban: *Zsoldos, 2005a.*)

6 Az Árpád-ház Kristó Gyula és Makk Ferenc által szerkesztett, néhol javításra szoruló családfája: *Árpádok 1., 2., 3., 4., 5.* In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Főszerk.: Kristó Gyula. Bp., 1994. (a továbbiakban: *KMTL*).

Az általános értelmezés szerint a távolabbi rokonsághoz sorolt, vagy az egyéb közelebbi, ámde nem vérrokon családtagok, így például az adott király, nagyfejedelem, stb. másodfokú unokatestvérei, sógorai, apósa(i), veje(i), stb. szintén nem szerepelnek az alábbiakban. A rokoni kapcsolat fokán és jellegén kívül elvben válogatási szempontnak vettem azt is, hogy az adott családtag Magyarországon született, valamint élt-e avagy sem, és az utóbbi csoportba sorolható személyeket — többek között életadataik alig ismert életadataik miatt — ugyancsak mellőztem. Így, lévén külhonban, jelesül a Bizánci Birodalom területén jöttek világra, éltek, illetve tevékenykedtek és magyar földön valószínűleg sosem jártak, sőt, a jelek szerint érdemleges kapcsolatuk sem volt Magyarországgal, kihagytam összeállításomból két XII. századi, kalandos sorsú trónkövetelőnk, Borisz — Konstantinos Kalamanos nevet nyert —, valamint III. Béla király öccse, Géza herceg Alexios nevű fiát. Csaknem egyedi kivételként ellenben, tekintettel arra, hogy egy uralkodó, ráadásul az utolsó Árpád-házi férfisarj szülei voltak, helyet kapott a listán III. András atyja, a királyi család tagjai által egyébként II. András király fiának, azaz rokonuknak soha el nem ismert, leginkább csak „Utószülött” ragadványnévvel emlegetett István herceg és második, velencei felesége, Thomasina Morosini. A tehetséges észak-italiai származású úrnő esetében ezt annál inkább indokoltnak tarthatjuk, mert Thomasina egyfelől — férjével ellentétben — eljutott Magyarországra, sőt, minden valószínűség szerint magyar területen halt meg, másrészt, mint szlavón-horvát-dalmát hercegnő és a délnyugati országrészek kormányzója 1292–1295 között nagyon fontos szerepet játszott az ország történetében. Jóllehet kétségtelenül nem a Magyar Királyságban látta meg a napvilágot, hanem a híres Adria-parti városköztársaság szülőtte volt, helyénvalónak gondoltam egy másik velencei úrhölgy, (Orseolo) Péter király nővére, Frowila szerepeltetését is. Atyjuk, Ottone Orseolo dózse 1026-ban bekövetkezett bukása után a testvérpár ugyanis anyjukkal fivéréhez, I. Istvánhoz, a magyar királyi udvarba menekült és ott élt egy bő évtizedig, majd Frowila — vélhetően már Péter trónra lépése után — onnét, inkább mint magyar, mintsem velencei hercegnő ment férjhez az ostmarki örgrófhoz.

A három, „idegen” uralkodóház tagjaként Magyarországra került és itt — elsősorban feltehetően a szoros rokoni kapcsolat és a fejedelmi származásuk előkelősége okán — hercegi címmel területi különhatalmat kapott személy; III. Béla unokái, Margit bizánci császárné fiai, Kalojohannes és Vilmos, valamint IV. Béla király veje, a Ruszbeli, csernyigovi eredetű Rosztyiszláv Mihajlovics adatainak közlését az udvarban és az országos nagypolitikában általuk játszott szerfelett érdekes és fontos szerep, valamint különleges, lényegében hűbéres uralkodónak megfelelő jogállásuk miatt láttam indokoltnak. Vilmos esetében ez

annál is inkább helyénvaló, mert amellet, hogy anyja, Margit révén nem csupán közeli vérrokonságban állt a magyar királyi házzal, illetve magával IV. Bélával, de egyben az uralkodó veje is volt és, amit a kutatás eddig szinte egyöntetűen figyelmen kívül hagyott, minden bizonnyal őt tekinthetjük a macsói tartomány első hercegének. Noha a dinasztiaival fennállott rokoni viszonyának mibenléte, foka egyáltalán nem tisztázott és valószínűleg az is marad, mint — a kiterjedt, a Dél-Dunántúl java részét felölelő somogyi dukátus élén — területi különhatalmat gyakorolt Árpád-házi leszármazott, Koppány herceg hasonló megfontolásból szintén bekerült a dolgozatba. Az egyéb, a korban hercegi címmel szerepelt és — jelesül Szlavónia élén a XIII. század derekán — territoriális különhatalommal felruházott előkelők közül, lévén, honi bárói nemzetségek, nem pedig külföldi fejedelmi családok szülöttei voltak, mást nem vettünk fel összeállításunkba.⁷

Végeredményben a 997 és 1301 között meghalt együttesen mintegy 120 Árpád-házi férfi és nő, illetve külföldi dinasztiaiból származott magyar királyné, hercegi házastárs, valamint egyéb, említett, más nemzetbeli, beházasodott családtag közül azok mintegy háromnegyede, mindösszesen 91 személy részletes elhalálozási és temetkezési adatai kerültek be a tanulmányba. Az érintettek adatait, csakúgy, mint előző dolgozatomban, az elhalálozások — többnyire érthetőleg csak vélelmezhető, sok ponton igencsak bizonytalan — kronológiája szerint közlöm, s bár gyakorlatilag általában találgatni sem lehet, vagy érdemes a kérdést illetően, némelyek esetében súlyos, rendszerint a sírig tartó betegségeik diagnosztizálására és a halál valószínűsíthető okának meghatározására is merész kísérletet teszek.

7 1242 és 1254, illetve 1257 között három magyar báró; Türje nembeli Dénes fia Dénes, Kán nembeli Gyula fia László, valamint Gut-Keled nembeli Dragun fia István viselt eredetileg mint bán, különböző tituláris megnevezésekkel — a báni hatalom új, rövidéletű formájaként — Szlavónia élén hercegi címet. Ld. *Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301.* Bp., 2011. (História Könyvtár. Adattárak 11.) (a továbbiakban: *Zsoldos*, 2011.) 45. p.

Kiegészítések előző, hasonló témájú összeállításunkhoz:⁸

Izabella (Erzsébet) nápolyi hercegnő, IV. László király házasársa⁹

Mintegy 41–43 évesen, 1304 őszen, bizonyosan november 3. előtt, Nápolyban, a Szent Péter apostol Domonkos-rendi zárda falai között, mint annak laikus lakója hunyt el. Minden valószínűség szerint ugyanott helyezték végső nyugalomra.¹⁰

(Boldog) Jolánta (vagy ritkábban Ilona) nagy-lengyelországi, gniezno-i és kaliszi fejedelemné, IV. Béla király hetedik (?) leánya¹¹

Mintegy 59–62 évesen, bizonyosan 1303. december 26. után, július 17-én, feltehetően 1303 és 1305 között, a legnagyobb valószínűség szerint az utóbbi

-
- 8 Jelen folyóirat 2011. évi első számában megjelent hasonló tárgyú tanulmányomban az Izabella királynéra vonatkozó adatokat — figyelmetlenségem miatt — hiányosan közöltem, ezért azokat itt pótolom. Jolánta nagy-lengyelországi hercegné ugyanakkor a legfrissebb, előző cikkemmel egyidejűleg publikált kutatási eredmények szerint nem 1298 márciusában hunyt el (mint az a hazai irodalomban olvasható, és eszerint a lista legvégén lenne a helye), hanem bizonyosan 1303. dec. 26. után halt meg, így őt szintén a „Kiegészítések” címszó alatt szerepeltetem.
- 9 Izabella királynét esetenként már korábban is, de 1277 novemberétől kizárólagosan Erzsébetnek nevezték hazai okleveleinkben; a Magyarországon ismerősebben hangzó és kedveltebb nevet valószínűleg házasságkötések, az uralkodócsalád és az udvari elit ösztönzésére vette fel. E nevet viselte egyébként anyósa és anyai nagyanyja, a nápolyi trónörökösné is. *Wertner Mór*: Az Árpádok családi története. Nagy-Becskerek, 1892. (Történeti nép-, és földrajzi könyvtár 51.) (a továbbiakban: *Wertner*, 1892.) 536–540. p.; *Dobozy Hajnalka*: Királynéink az Árpád- és Anjoukorban. Doktori értekezés. Szeged, 1934. (Kolozsvári–szegedi értekezések a magyar művelődéstörténelem köréből 26.) (a továbbiakban: *Dobozy*, 1934.) 81–85. p.
- 10 Ellentétben az eddigi véleményekkel úgy látom, hogy Izabella férjével egykorú, vagy esetleg annál egy-két évvel idősebb volt, amit testvéreinek születésrendje valószínűsít. Ld. Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból I. Szerk.: Wenzel Gusztáv. Bp., 1874. (Magyar történelmi emlékek. IV. osztály.) 172–173. p.; Anjou-kori oklevéltár I. Szerk.: Kristó Gyula. Bp.–Szeged, 1990. 658. sz.; *Fraknoi Vilmos*: Mária, V. István király leánya, nápolyi királyné (1271–1323). In: Budapesti Szemle 3. (1906) 25. kötet, 351. sz. 354. p.
- 11 *Balzer, Oswald*: Genealogia Piastów. Kraków, 2005.² (a továbbiakban: *Balzer*, 2005.) 406–410. p.; *Wertner*, 1892. 489–490. p.; *Sawicki, Witold*: Błogosławiona Jolanta. Życie i dzieje kultu. Gniezno, 1980.; *Ferenc, Ewa*: Jolanta Arpad. Księżna kalisko-gnieźnieńska. Poznań, 1998.; *Stefaniak, Piotr*: Błogosławiona Jolenta Arpadówna jako *ducissa Poloniae*. In: *Analecta Cracoviensia* 42. (2010) 373–388. p.; *Uő*: Árpád-házi Boldog Jolán OSC (1244–1304) magyar királylány és lengyel hercegnő. Bł. Jolenta Arpadówna OSC (1244–1304) królowna węgierska i księżna polska. Bp., 2011. (a továbbiakban: *Stefaniak*, 2011.). Nevének vaglyagosságára: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. I–III. Collegit Franciscus Albinus Gombos. Bp., 1937–38. (a továbbiakban: CFH) I. 116. p., II. 997. p.*

évben, a Nagy-Lengyelország keleti részén fekvő Gnieznoban (ma is Lengyelo.), mint annak apátnője, az általa alapított Szűz Mária mennybemenetele és Szent Antal tiszteletére felszentelt klarissza kolostorban halt meg. Csaknem bizonyosnak tekinthető, hogy ott is helyezték nyugalomra.¹²

Géza nagyfejedelem¹³

Mintegy 49–60 éves korban, 997. január legelső napjaiban, más — bizonytalanabb — vélemény szerint az év őszén, feltehetően valamely régóta tartó kardiovaszkuláris és/vagy agyér-betegségben, talán szívelégtelenség, esetleg (sokadkori?) központi idegrendszeri katasztrófa (agyvérzés) következtében halt meg. Egy újabb, felettébb kétséges kutatói feltevés szerint Székesfehérvárott, a város legrégebbi templomában, ugyanazén merész hipotézis szerint az atyja, Taksony nagyfejedelem által alapított — és egyben annak végső nyughelyéül is választott — Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére szentelt keresztelődégyházban temették el.¹⁴

-
- 12 1298. ápr. 25-én III. Ulászló nagy-lengyelországi fejedelem (a későbbi király) oklevele még élőként említi: Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski. Tom II. (Codex diplomaticus Maioris Poloniae). Poznań, 1878. 150–151. p. A Liber Mortuorum Monasterii Landensis halála napját év nélkül közli (júl. 17.): Monumenta Poloniae Historica. (Pomniki dziejowe Polski) (a továbbiakban: MPH) V. Lwów, 1888. 488. p.; *Balzer*, 2005. 410. p. Az újonnan felfedezett, 1303 vagy 1304 decemberében kelt forrás: *Witkowska, Aleksandra*: Bł. Jolenta w staropolskiej tradycji hagiograficznej. In: Wiadomości z Prowincji Św. Maksymiliana Marii Kolbego Zakonu Ojców Franciszkanów w Polsce. 13. (1999) no. 4. (Jubileusz 700-lecia śmierci bł. Jolenty.) Gdańsk, 2000. 414., 422–423. p., 64–65. jegyz.
- 13 *Kristó Gyula–Makk Ferenc*: Az Árpád-ház uralkodói. Bp., 1996. (a továbbiakban: *Kristó–Makk*, 1996.) 27–31. p.; *Vajay Szabolcs*: Géza nagyfejedelem és családja. Székesfehérvár évszázadai. I. Székesfehérvár, 1967. 63–100. p. (a továbbiakban: *Vajay*, 1967.), különösen: 63–65. p.; *Györffy György*: István király és műve. Bp., 2000.³ (a továbbiakban: *Györffy*, 2000.) 59–116. p.; *Wertner*, 1892. 24–25. p.; *Kristó*, 1995.
- 14 CFH II. 1313. p., III. 2599. p.; Az államalapítás korának írott forrásai. Szerk.: Kristó Gyula. Szeged, 1999. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 15.) (a továbbiakban: ÁKÍF) 277. p. A kutatás korábban Karácsonyi Jánosnak a Zágrábi és a Várai Krónika részben téves adatán alapuló számítása nyomán egységesen és hagyományosan 997. febr. 1-re helyezte Géza halálát. Ld. *Karácsonyi János*: Az Árpád-ház második elágazása. In: Turul 8. (1890) 51–52. p. A kiváló történész a kérdéses dátum meghatározásakor azonban szarvas számítási hibát vett, egy hónappal kevesebb időt számolt vissza István király 1038. aug. 15-én történt halálától annak az említett krónikák uralkodási idejére vonatkozó közléséhez (összesen 41 év, 7 hónap és 14 nap) képest. ÁKÍF 354. p., 1220. jegyz.; *Györffy*, 2000. 116. p.; *Vajay*, 1967. 64. p., 2. jegyz. Géza és atyja feltételezett sírhelyére: *Püspöki Nagy Péter*: A székesfehérvári prépostság és bazilika

Koppány somogyi herceg¹⁵

Csak nagyon hozzávetőlegesen megbecsülhető életkorban, mintegy 30–45 évesen, miután fellázadt István ellen és uralmának megdöntésére hadra kelt serege élén — minden bizonnyal — 997 második felében, talán október vége táján, Veszprém közelében, valószínűleg Sóly vidékén döntő vereséget szenvedett, maga is elesett a csatamezőn. Testét István parancsára felnegyelték és darabjait elrettentésül az ország négy különösen fontos várára — Győrött, Veszprémben, Esztergomban és Erdélyben — bizonnyal Gyulafehérvárott — szegezték ki.¹⁶

Szent Imre bihari (?) herceg, I. István király idősebb (?) fia¹⁷

Valószínűleg 24 éves korában, 1031. szeptember 2-án, csütörtökön, állítólag egy tragikus vadászbalesetben, egy vélemény szerint a Bakony erdőségeiben, más, szintúgy erősen bizonytalan felvetés szerint bihari hercegsége területén, Igyfon erdejében veszítette életét: egy vadkan felöklelte. Székesfehérvárott, az atya által alapított Szűz Mária-prépostság — még nem befejezett, s így fel sem szentelt — bazilikájában temették el. Kezdetől fogva, 1083-ban történt szentté avatása óta pedig még inkább megerősödött, kivételes tiszteletnek örvendő sírja fölé minden bizonnyal a XIV. század első felében szép, igényes kivitelű emlékkövet állítottak,

előzményei és szerepe az alapítás első századában a kánoni jog tükrében. In: A székesfehérvári Boldogasszony bazilika történeti jelentősége. Az 1996. május 16-án rendezett tudományos tanácskozás előadásai. Szerk.: Farkas Gábor. Székesfehérvár, 1996. 20–29. p. (a továbbiakban: *Püspöki*, 1996.). Elméletének meggyőző cáfolata: *Szűcs Tibor*: Nagyfejedelmünk temetkezési helyei az írott források tükrében. In: *Belvedere Meridionale* 21. (2009) 1–2. sz., 25–30. p.

- 15 *Karácsonyi János*: Még egy szó Koppány lázadásáról. In: *Katholikus Szemle* 27. (1913) 1064–1068. p.; *Győrffy György*: Koppány lázadása. In: *Somogy Megye Múltjából* 1. (1970) 5–30. p.; *Piti Ferenc*: Koppány személyének és mozgalmának megítéléséhez. In: *Somogy* 30. (2002) 6. sz., 530–536. p.; *Szabados György*: Koppány — a megismerhetetlen Árpád-házi nagyr. In: *Valóság* 52. (2009) 5. sz., 30–59. p.
- 16 CFH I. 614–615. p.; *Képes Krónika*. Ford. Bollók János. Bp., 2004. (Milleniumi magyar történelem. Források) (a továbbiakban: KK) 41. p.; *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt I–II. Bp., 1899.² (a továbbiakban: *Pauler*); *Győrffy*, 2000. 119. p.; *Kristó Gyula*: Koppány felnegyélése. In: *Századok* 116. (1982) 959–968. p.
- 17 *Szent Imre-Emlékkönyv*. Szent Imre-Emlékkönyv halálának kilencszázados évfordulójára. Szerk.: Harsányi Lajos, Tordai Ányos. Bp., 1930.; *Balanyi György*: Szent Imre herceg történeti alakja. In: *Katholikus Szemle* 44. (1930) 3–12. p.; *Katona Sándor*: Szent Imre élete. Kalocsa, 1942.; *Az ezeréves ifjú*. Tanulmányok Szent Imre herceg 1000. évéről. Szerk.: Lőrincz Tamás. Székesfehérvár, 2007.; *Szent Imre 1000. éve*. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére, születésének ezredik évfordulója alkalmából. Szerk.: Kerny Terézia. Székesfehérvár, 2007. (a továbbiakban: SzI); *Zsoldos Attila*: Szent Imre herceg. In: *SzI* 20–23. p.; *Wertner*, 1892. 58–59. p.; *Vajay*, 1967. 89–90. p.; *Győrffy*, 2000. 374–375. p.

amely 1734-ben került elő a — török hódoltság alatt elpusztult — székesegyház romjai alól. Ezen, azóta sajnos elveszett kövön a következő felirat állt: HIC DIVI STEPHANI CONDAM SANCTISSIMA PROLES DUX EMERICUS NOSCITUS ESSE SATUS.¹⁸

Vazul (Vászoly) herceg, Mihály herceg fia¹⁹

Csak nagy bizonytalansággal megbecsülhető életkorban, körülbelül 37–46 évesen, vélhetően hosszabb ideig tartó raboskodás után, kevésel az István király parancsára végrehajtott megvakítását (és szerfelett kérdéses, folyékony ólom általi megsüketítését) követően, 1034–1036 tájt, Nyitrán, az ispáni vár börtönében halt meg. Nem ismert, hol temették el.²⁰

I. (Szent) István király²¹

63–64 éves korában, 1038. augusztus 15-én, kedden, bizonytalan történészi vélekedés szerint Esztergomban vagy a közeli, később, emlékére Szentkirálynak elnevezett helyen hosszas, sok éven át tartó, feltehetően súlyos végtagbántalmakkal járó, köszvényes betegeskedés után, valószínűleg tüdőgyulladásban halálozott el. Végakarata szerint Székesfehérvárott, az általa alapított és felépített Szűz Mária- (vagy más néven Nagyboldogasszony-) prépostság hamarjában, csak akkor, a gyászszertartást megelőző napokban felszentelt templomában, az egyház közepén, díszes fehérmárvány szarkofágba temették el. A 1061-ben kirobbant második pogánylázadás idején a különleges tiszteletnek örvendő, nagy becsben őrzött maradványokért vélhetően nem alaptalanul aggódó kanonokok kiemelték

18 CFH I. 141. p., III. 2603. p.; KK 45. p.; ÁKÍF 215–216. p., 717. jegyz., 355. p.; *Vajay*, 1967. 89. p., 98. jegyz.; *Győrffy*, 2000. 375. p.; *Szabó Zoltán*: A szentté avatott Imre herceg kultuszhelyének kérdése a székesfehérvári prépostság Nagyboldogasszony templomában. In: Műemlékvédelmi Szemle 7. (1996) 5–52. p.; *Uő*: Szent Imre sírja és kultuszhelye. In: Szl 37–44. p.

19 *Wertner*, 1892. 22–24. p.; *Veszprémy László*: Vazul. (Szócikk.) In: KMTL 721–722. p.; *Váczy Péter*: A Vazul-hagyomány középkori kútjainkban. Forráskritikai tanulmány. In: Levéltári Közlemények 18–19. (1940–1941) 304–338. p.; *Steinhübel, Ján*: Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska. Bratislava, 2004. (a továbbiakban: *Steinhübel*, 2004.) 236–239., 251–253. p.

20 CFH I. 617. p.; KK 45. p.; *Wertner*, 1892. 23. p. Két ízben, állítólagos trónörökössé jelöltetése és megvakítása kapcsán említik csak forrásaink, így valószínűbbnek látszik, hogy még I. István uralkodása idején, 1038 nyara előtt meghalt.

21 Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján I–III. Szerk.: Serédy Jusztinián. Bp., 1938.; *Balanyi György*: Szent István. Bp., 1938.; *Bónis György*: István király. Bp., 1956.; *Győrffy*, 2000.; *Kristó–Makk*, 1996. 32–52. p., *Kristó Gyula*: Írások Szent Istvánról és koráról. Szeged, 2000.; *Uő*: Szent István király. Bp., 2001.

testét és a templom egy másik részén, egy közönséges, jeltelen kőlap alá, a padlózatba temették át. E — az országos viharoktól, polgárháborús pusztításoktól szerencsésen megkímélt — sírból emelték fel az odagyült nagy tömeg és I. László király jelenlétében állítólag csodálatosan ép, kellemes illatú folyadékban úszó maradványait szentté avatásakor, 1083. augusztus 20-án és feltehetően ezt az átmeneti sírhelyet tárták fel 1970-ben, az újabb régészeti kutatások során. Vélhetően már ekkorra, az 1080-as évek elejére elkészült gyönyörű, díszesen faragott, fehérmárvány-szarkofágja, amelyet hamvaival a templom közepén, a tiszteletére felszentelt oltár előtt helyeztek el.²²

Aba Sámuel király²³

Mintegy 55–59 éves korában, valószínűleg 1044. július közepe táján, esetleg második felében, miután a Győr melletti Ménfőnél (ma: Ménfőcsanak néven Győr része) július 4-én döntő vereséget szenvedett III. Henrik német-római császár hadaitól és kelet felé, feltehetően mátraalji, Gyöngyös környékén elterülő nemzetségi birtokaira menekült, üldözői elfogták, majd a németek és Péter hívei közösen meghozott ítélete szerint lefejezték. A Képes Krónika ellenben úgy tudja, a Tisza vidékén hosszabb, kalandos bujkálás-rejtőzés után egy faluban, egy régi veremben, ahol valószínűleg szintén meghúzni próbálta magát, magyarok — személyes bosszúból — gyilkolták meg, testét pedig a helyi templomban, egyes vélemények szerint Feldebrőn hantolták el. Néhány év múlva, bizonyos I. András uralkodása idején, állítólag, mikor — talán megmenekült családtagjai kezdeményezésére, áttemetésének céljából — kiásták a sírból, szemfedőjét és ruházatát épen, sebeit pedig teljesen begyógyultan találták. Maradványait a

-
- 22 CFH I. 93., 106., 504. p., II. 1668. p.; *Györffy*, 2000. 381–385. p. István halálának időpontjára: *Kristó*, 1995. 18–19. p., sírhelyére: *Bogvay Tamás*: Szent István koporsója. In: *Katolikus Szemle* 23. (1971) 209–215. p.; *Nagy Emese*: A székesfehérvári István-koporsó keletkezése. In: *Művészettörténeti Értesítő* 3. (1954) 1. sz., 101–106. p.; *Kralovánszky Alán*: Szent István székesfehérvári sírja és kultuszhelye. In: *Szent István és Székesfehérvár*. Szerk.: Fülöp Gyula. Székesfehérvár, 1996. 13–24. p.; *Józsa*, 2010. 39–41. p.
- 23 *Szabó Károly*: Péter és Aba. Értekezések a történeti tudományok köréből. II/3. Pest, 1872. (a továbbiakban: *Szabó*, 1872.); *Kandra Kabos*: Aba Samu király. Bp., 1891.; *Kristó–Makk*, 1996. 61–67. p.; *Szabados György*: „Árpád-házi” „szent” királyunk Aba Sámuel. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 5. Az V. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2007. június 7–8.) előadásai. Szerk.: Halmágyi Miklós, Révész Éva. Szeged, 2007. 151–158. p.

hagyomány szerint Heves megyében, az általa vagy gyermekei által alapított sári (ma: Abasár) Szűz Mária bencés apátságban helyezték végső nyugalomra.²⁴

Levente herceg, Vazul herceg legidősebb (esetleg középső) fia²⁵

Mintegy 30–36 éves korában, 1046 legvégén vagy 1047 első hónapjaiban, ismeretlen betegségben hunyt el, amely esetleg a trónról való feltételezett lemondásával is összefüggésben lehetett. A nagyapja, Taksony nagyfejedelem nevét viselő Pest megyei falunál, annak állítólagos sírhelye közelében, a Képes Krónika tudósítása szerint — vallási irányultságának és talán rendelkezésének is megfelelően, utolsóként az Árpádok közül — pogány módra temették el.²⁶

Adelhaid frízöldi grófnő, I. András király feltételezett első neje²⁷

Talán 22–27 éves korában, 1047–48 táján, bizonyosan kevéssel férje trónra lépését követően, Magyarországon hunyt el. Nem ismert, hol nyert nyugvóhelyet.²⁸

-
- 24 CFH I. 620. p., II. 988., 1144. p.; ÁKÍF 223–224., 255., 389–390. p. Szabó K. igazolhatatlan vélekedése szerint Füzesabonyban ölték meg a rá rokonaik kivégeztése miatt neheztelő helyiek. Ld. *Szabó*, 1872. 35–36. p., 2. jegyz. *Hankó*, 2008. 196–199. p. Az abasári Bolt-tetőn 2006-ban megkezdett és azóta eredményesen folyó ásatások során feltárták az Aba nemzetség már korábban megtalált mátraalji feltételezhető birtokközpontjának, valamint egy — a talán Sámuel által alapított — körtemplomnak és szintén csak vélelmezhetően a bencés monostornak a maradványait.
- 25 *Wertner*, 1892. 113–114. p.; *Tóth Sándor*: Levente és András. In: AH 82. (1985) 31–36. p. (a továbbiakban: *Tóth*, 1985.); *Makk Ferenc*: Kiknek az élén állt Levente? In: AH 82. (1985) 3–9. p.
- 26 CFH I. 624. p.; KK 58. p.; *Tóth*, 1985. 34–35. p.; Taksony más vélekedés szerinti, keresztény temetésére: *Püspöki*, 1996. 26–29. p.
- 27 *Vajay Szabolcs*: Még egy királynénk...? I. Endre első felesége. In: Turul 72. (1999) 1–2. sz., 17–23. p. (a továbbiakban: *Vajay*, 1999.) Kazimierz Jasiński szintén felvetette, hogy Andrásnak Anasztázia előtt volt egy másik, ismeretlen házastársa is, aki Adelheid hercegnőt, a későbbi cseh fejedelemnét szülte. Ld. *Jasiński, Kazimierz*: Rodowód pierwszych Piastów. Warszawa–Kraków, 1992. (a továbbiakban: *Jasiński*, 1992.) 149. p.; *Uő*: Filiacja Adelajdy, żony księcia czeskiego Wratysława II. In: Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Nowej serii 1. (1993) 3–11. p. (a továbbiakban: *Jasiński*, 1993.).
- 28 *Vajay*, 1999. 18–20. p. Zsoldos A. feltételesen szintén elfogadja egykori létezését: *Zsoldos*, 2005a. 184. p.

Judit neuburgi grófnő, Péter király első (feltételezett) házastársa²⁹

Mintegy 34–41 éves korban, nagy valószínűség szerint 1047–1055 között, talán 1051 körül, az ostmarki (később az Osztrák Hercegséghez tartozó), Passautól délre fekvő Subenben (ma: Ausztria), az egyes vélemények szerint általa alapított Szent Lambert Ágoston-rendi kolostorban halt meg. Ugyanitt temették el, a sírkövén látható 1136-os évszám halálának időpontja helyett valójában annak ünnepélyes felújítására vonatkozik.³⁰

Judit schweinfurti grófnő, özvegy cseh fejedelemné, Péter volt király második felesége³¹

Körülbelül 50 éves korában, 1058. augusztus 2-án, vasárnap, Magyarországon, feltehetően a királyi udvarban hunyt el. Fia, Vratiszláv olműtzi morva herceg, a későbbi cseh fejedelem hazavitette Csehországba és Prágában, a Szent Vítus és Szent Vencel-székesegyházban, első férje, I. Bretisláv sírja mellett helyeztette nyugalomra.³²

29 Minthogy véleményem szerint férje, Péter túlélte 1046. évi második bukását és 1056 első fele táján — legalábbis látszólag minden egyházi akadály nélkül — újra házasságra lépett, valószínűnek látom, hogy Judit, második királynéknak akkoriban már nem élt. *Wertner*, 1892. 587–588. p.; *Vajay*, 1967., 95–97. p.; *Frizberg*, *Lui von*: Tuta Regina. Wildon, 1955. (a továbbiakban: *Frizberg*, 1955.). Tyroller szerint I. Béla felesége volt: *Genealogie des altbayerischen Adels im Hochmittelalter*. Bearbeitet von Franz Tyroller. In: *Genealogischen Tafeln zur mitteleuropäischen Geschichte* (a továbbiakban: GT) 4. Hrsg.: Wilhelm Wegener. Göttingen, 1962. 141. p.; <http://img.ac/Projects/MedLands/BAVARIAN%20NOBILITY.htm#TutaFormbachMHungary>, letöltve: 2011. júl. 3.

30 *Frizberg*, 1955. 32. p.; *Vajay*, 1967. 96. p.

31 *Žemlička*, *Josef*: Čechy v době knížecí (1034–1198). Praha, 1997. (a továbbiakban: *Žemlička*, 1997.) 81–82. p.; *Krzemińska*, *Barbara*: Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století. Praha, 1999. 41–52. p.; *Vajay*, 1967. 94–95. p.

32 CFH I. 223., 803. p., III. 1991. p.; Írott források az 1050–1116 közötti magyar történelemlről. Szerk.: Makk Ferenc–Thoroczkay Gábor. Szeged, 2006. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 22.) (a továbbiakban: ÍF) 281. p. Az egyik hivatkozott forrásunk (CFH III. 1991. p.) — legalábbis részben bizonyosan téves — ismerete szerint fia előbb, feltehetően Spithihnew fejedelem anyjuk iránti nehezeltése miatt, a dél-morvaországi Znojmo mellett fekvő Louce (ma: Kloster Louka, Cseho.) kolostorában temettette el. A tudósítás helytállósága nagyon kétséges, a premontrai apátságot ugyanis jóval később, 1190-ben alapították, legfeljebb az képzelhető el, hogy ideiglenes nyughelyet kapott egy ottani, talán a monostor helyén állt egyházban.

Péter király³³

Körülbelül 45–48 éves korában, 1059. vagy 1060. szeptember 30-án, valószínűleg az öt közel másfél évtizede megbuktató I. András király udvarában — ismeretlen okból — halt meg. A hazai krónikáshagyomány kevésbé megbízható ismerete szerint 1046 őszén — azaz mintegy 29–34 évesen, kevéssel azután, hogy az András-párti felkelők elfogván megvakították, behalt súlyos (és talán elfertőződött) sebeibe. Szintén a magyar — e tekintetben már helytállónak látszó — források úgy tudják, Pécsett, az általa alapított (feltehetően inkább csak befejezett) Szent Péter apostol püspöki székesegyházban temették el.³⁴

Frowila (más forrásban Froizza) ostmarki örgrófné, Péter király nőtestvére³⁵

Igensak hozzávetőlegesen megbecsülhető életkorban, mintegy 43–47 évesen, bizonyosan 1058. október 1. után, valószínűleg 1059 és 1061 között, február 17-én, Ostmark tartományban halálozott el. Az örgrófság akkori székhelyén, Melkben (ma: Ausztria), feltehetően a várban, a valószínűleg a később alapított bencés apátság helyén állt plébániatemplomban helyezték nyugalomra.³⁶

-
- 33 Szabó, 1872.; Kristó–Makk, 1996. 53–60. p.; Gombos *F(eren cz) Albin*: Történetünk első századaiból. Észrevételek az "Ostarrichi" 976-iki keleti határvonalához, az 1030-iki német–magyar háborúskodáshoz és Péter uralkodásához. In: Századok 45. (1911) 507–512., 569–585. p.; *Gerics József*: Az 1040-es évek magyar történetére vonatkozó egyes források kritikája I–II. In: Magyar Könyvszemle 98. (1982) 186–197., 299–312. p.; *Uő*: Péter király egyházpolitikája és következményei. In: Társadalomtörténeti tanulmányok a közeli és a régmúltból. Emlékkönyv Székely György 70. születésnapjára. Szerk.: Sz. Jónás Ilona. Bp., 1994. 29–34. p.; *Kristó Gyula*: Források kritikája és kritikus források az 1040-es évek magyar történetére vonatkozóan I–II. In: Magyar Könyvszemle 100. (1984) 159–175., 285–299. p.
- 34 CFH I. 121., 199. p., II. 1675. p.; KK 57. p.; Kézai Simon krónikája, a többi hazai forrással ellentétben már korántsem egyértelmű halála idejét illetően: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I–II*. Edendo operi praeiit Emericus Szentpétery. Bp., 1937–1938. (a továbbiakban: SRH) I. 180. p.; *Vajay*, 1967. 95. p., 115. jegyz.; *Boros László*: Hol temették el Péter királyt? In: Pécsi Szemle 9. (2006) ősz, 14–29. p.; *Hankó*, 2008. 200–203. p.
- 35 *Regesten zur Geschichte der Markgrafen und Herzoge Oesterreichs aus dem Hause Babenberg*. Gessammelt und erläutert Andreas von Meiller. Wien, 1850. 196–197. p.; *Wertner*, 1892. 90–98. p.; *Vajay*, 1967. 97. p.
- 36 *Die Urkunden Heinrichs IV. Band VI. Teil 1*. Hrsg.: Dietrich Gladiss. Berlin, 1941. (Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum et imperatorum Germaniae) 49–50. p.; *Juritsch, Georg*: Geschichte der Babenberger und ihrer Länder (976–1246). Innsbruck, 1894. (a továbbiakban: *Juritsch*, 1894.) 74. p.

I. András király³⁷

A régebb óta betegeskedő, egyes vélemények szerint közsvényes király, mintegy 41–46 évesen, miután az uralma ellen fellázadt öccse, Béla csapataitól a mosoni kapunál döntő vereséget szenvedett és annak fogságába esett, vélhetően még 1060 utolsó heteiben, esetleg a következő év legelején, a bakonybeli Zircen lévő királyi udvarházban — mint forrásunk írja: „mivel gondatlanul tartották” — hunyt el. Vélhetően rendelkezése szerint az általa alapított tihanyi Szent Ányos Benedek-rendi monostor altemplomában temették el. Feltételezett sírkövét ma is az apátság templomában őrzik.³⁸

(Boldog) Gizella bajor hercegnő, I. István király hitvese³⁹

Kivételesen szép korban, körülbelül 74–78 évesen, nagy valószínűség szerint 1060–65 között, május 7-én, más forrásunk szerint július 21-én, Bajorországban, a Passau (ma: Németo.) melletti niedernburgi, a Szent Üdvözítő és Szűz Mária tiszteletére szentelt, birodalmi apátság státuszú bencés kolostorban, mint annak apátnője — vélhetően végelgyengülésben — hunyt el. A monostor templomának Szent Ágota- (ma Három Királyok-) kápolnijában helyezték sírba, viszonylag ép csontváza ma is ugyanott nyugszik. Eredeti, a XI. század második felében készült, fehér mészkő sírlapja — GISYLA ABBATISSA NON(IS) MAI(I) felirattal —

37 *Wertner*, 1892. 114–116. p.; *Pauler* I. 90–108. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 68–76. p.; *Makk Ferenc: Megjegyzések I. András történetéhez*. In: AH 90. (1990) 23–40. p. (a továbbiakban: *Makk*, 1990.).

38 CFH I. 414., 628., 980. p.; KK 63–64. p.; ÍF 372. p.; *Knauz Nándor*: Kortan. Hazai történelmünkhez alkalmazva. Bp., 1876. (a továbbiakban: *Knauz*, 1876.) 506. p.; *Makk*, 1990. 40. p.; *Gedai István*: I. Endre király sírköve. In: *Archaeologiai Értesítő* 92. (1965) 1. sz., 49–51. p.; *Uzsoki András*: I. András király sírja Tihanyban és a sírlap ikonográfiai vonatkozásai. In: *A Veszprém Megyei Múzeumok közleményei* 17. (1984) Veszprém, 1985. 145–188. p.; *Józsa*, 2010. 47–50. p. Mátyás Flórián a bukását és elhunytát tévesen 1061 végére teszi. Ld. *Mátyás Flórián*: Egy honfoglalás előtti magyar hadjáratról Németországban és I. Endre, Kálmán királyaink halála évéről. In: *Értekezések a történeti tudományok köréből*. 17. kötet (1898) 8. sz. (a továbbiakban: *Mátyás*, 1898.) 23–27. p.

39 *Rankl Lajos–Schmid M(aria) Farkas–Vértes József*: Gizella, Magyarország első királynéja, Szent István hitvese. Történelmi életkép. Székesfehérvár, 1935.; *Hielscher, Birgit M.*: Gisela, Königin von Ungarn und Äbtissin von Passau-Niedernburg. In: *Ostbairische Grenzmarken* 10. (1968) 265–289. p.; *Szántó Konrád*: Boldog Gizella első magyar királyné élete. Bp., 1988.; Gizella és kora. Felolvasóulések az Árpád-korból I. Szerk.: V. Fodor Zsuzsa. Veszprém, 1993. (Veszprémi Múzeumi Konferenciák 4.) (a továbbiakban: *V. Fodor*); Gizella királyné 985 k.–1060. Szerk.: Géczy János. [Veszprém,] 2000.

szintén fennmaradt, amely fölé később, 1420 körül szép, gótikus cenotaphiumot emeltek.⁴⁰

Adelhaid olmützi hercegné, majd cseh fejedelemné, I. András király idősebb leánya⁴¹

Körülbelül 20–23 éves korában, szinte napra pontosan egy esztendővel azután, hogy férje, II. Vratiszláv a cseh fejedelmi trónra lépett, 1062. január 27-én, vasárnap, Csehországban — vélhetően gyermekágyi lázban vagy más, szülés utáni szövödményben — hunyt el. Valószínűleg Prágában temették el.⁴²

I. Béla király⁴³

40-es éveinek közepén, azt követően, hogy — minden valószínűség szerint az év nyarán — a dömösi királyi udvarházban az alatta összedőlt trónszék (vagy annak azt tartó alépítménye) súlyosan megsebesítette, lényegében félholtra zúzta, majd ennek dacára az országba tört német birodalmi elősereg ellen küldött hadai után a nyugati határvidékre, Győr és Mosonvár tájékára vitette magát, a Rábca egyik mellékvizére, a Kőrös-patak közelében, 1060. szeptember 11-én, csütörtökön szenvedett ki. Testét a Tolna megyei Szekszárdon, az általa alapított Szent Megváltó bencés apátságban temették el. 1242-ben, a tatárjárás idején a kolostor komoly károkat szenvedett, majd a XVI. század második felében, a török hódoltság időszakában jóformán teljesen elpusztult. Talán ezen történéseknek tudható be, hogy az újkorban beépült romterületen a közelmúltban lefolyt régészeti kutatások során nem sikerült a csekély maradványok között az uralkodói sír nyomaira bukkanni.⁴⁴

40 CFH II. 1675. p.; *Schmid, W(olfgang) M(aria)*: Gizella királyné sírja a niedernburgi kolostorban, Passauban. In: Magyarország műemlékei III. Szerk.: Forster Gyula. Bp., 1913.; *Uzsoki András*: Az első magyar királyné, Gizella sírja. In: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. (1982) Veszprém, 1983. 125–168. p.; *Uő*: A passauai Gizella-sír az új kutatások tükrében. In: *V. Fodor*, 18–27. p.

41 *Wertner*, 1892. 123–124. p.; *Jasiński*, 1993.; *Žemlička*, 1997. 82. p.

42 CFH I. 530., 803. p.; ÍF 280–281. p.

43 *Wertner*, 1892. 137–142. p.; *Pauler* I. 106–112. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 77–85. p.; *Dowiat, Jerzy*: Bela I węgierski w Polsce (1031/32–1048). In: *Przegląd Historyczny* 56. (1965) no. 1., 1–23. p.

44 CFH I. 629. p., II. 1391. p.; ÍF 375. p., 1650. és 1651. jegyz.; Béla halálának pontos idejét kizárólag csak a Zágrábi Krónika szövege őrizte meg: *Krónikáink magyarul* III/1. Vál. és ford.: Kulcsár Péter. Bp., 2006. (Történelmi források 3.) (a továbbiakban: KM) 39. p.; *Hankó*, 2008. 208–210., 359. p.; *Józsa*, 2010. 51. p.; *Gaál Attila*: Szekszárd. (Szócikk.) In: *KMTL* 629. p.

*Zsófia loozi grófnő, Géza nyitrai-bihari herceg, a későbbi király első felesége*⁴⁵
Körülbelül 24–30 éves korában, 1071 táján, nagy valószínűség szerint férje hercegi tartománya, a nyitrai-bihari dukátus területén halt meg. Nem ismert, hol temették el.⁴⁶

I. Géza király⁴⁷

Mintegy 35–40 éves korában — miután a Salamonnal hetek óta folyó béketárgyalások idején, váratlanul súlyos betegségbe esett — 1077. április 25-én, kedden halálozott el. Vácott, a későbbi hagyomány szerint általa alapított — valójában inkább csak befejezett — a Boldogságos Szűz tiszteletére felszentelt püspöki székesegyházban nyert nyugvóhelyet.⁴⁸

Anasztázia kijevi hercegnő, I. András király második (?) házastársa⁴⁹

Csak nagyon hozzávetőlegesen becsülhető korban, legkevesebb 50, legfeljebb pedig 72 évesen, 1074. március vége és valószínűleg 1094 között, feltehetően Magyarországon, esetleg külhonba távozván, a Német-római Birodalom területén, egy apácázárdában halt meg.⁵⁰

45 Nevét és származását illetően csupán egyetlen középkori forrás, a Vita Arnulfi episcopis Suessionensis nyilatkozik röviden. Ld. Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum Tomi XV. Pars II. (Supplementa Tomorum I–XII. Pars III.) Hannoverae, 1888. 879. p.; Wertner, 1892. 592. p.; *Vajay Szabolcs*: I. Géza király családja. Turul 79. (2006) 1–2. sz., 32–39. p. (a továbbiakban: *Vajay*, 2006.); <http://fmg.ac/Projects/MedLands/LOTHARINGIAN%20%28LOWER%29%20NOBILITY.htm#SophieLoozdied1065>, letöltve: 2011. júl. 10.

46 *Vajay*, 2006. 33. p.

47 *Makk Ferenc*: Megjegyzések Salamon és I. Géza történetéhez. In: AH 84. (1987) 31–44. p. (a továbbiakban: *Makk*, 1987.); *Kristó–Makk*, 1996. 98–106. p.; *Kosztolnyik, Zoltán J.*: The dynastic policy of the Árpáds, Géza I to Emery (1074–1204). New York, 2006. (East European Monographs, no. 687.) (a továbbiakban: *Kosztolnyik*, 2006.) 11–33. p.; *Vajay*, 2006.

48 CFH I. 641. p.; ÍF 402. p.; *Hankó*, 2008. 214–215., 360. p.

49 Wertner, 1892. 117–123. p.; *Dobozy*, 1934. 46–48. p.; *Sternberg, J. I.*: Anasztaszija Jaroszlavna, koroleva Vengrii. In: Voproszi isztorii 36. (1984) no. 10., 180–184. p.; *Zsoldos*, 2005a. 184–185. p.

50 A XIV. századi krónikaszerkesztmény szerint az 1074. márc. közepi Kemej melletti ütközet után fiával és menyével egy ideig Moson várában élt, forrásunk egy másik fejezete pedig arról tudósít, hogy csakúgy, mint Judit királyné, a stájerországi Admontban nyugszik. Ld. KK 81., 90. p. Ez menyé, Judit esetében, aki 1088-ban lengyel földön, ismét férjhez ment, teljes bizonyossággal elvethető, Anasztázia vonatkozásában azonban, figyelembe véve kiváló német kapcsolatait, valamint hogy a szóbanforgó híres bencés apátságot épp 1074-ben alapították, ha felettebb csekély is a valószínűsége, elképzelhetőnek tarthatjuk. Wertner, 1892. 120–121. p.

Salamon király⁵¹

Mintegy 35 éves korában, miután csatlakozott Cselgu Al-Duna-vidéki besenyő vezérnek a Bizánc Birodalom bulgáriai, macedoniai, illetve thraciai területei elleni hadjáratához és nagy létszámú seregüket a bizánci hadsereg 1087 tavaszán, a Hadrianopolistól (ma: Edirne, Töröko.) délkeletre fekvő Chariupolis (ma: Hayrabolu, Töröko.) vidékén szétverte, a csatában maga is elesett. Egy másik forrásunk — a Képes Krónika tudósítása — szerint szerencsésen megmenekülven a csatából, egy kisebb csapat élén eljutott a Dunához, amelyen átkelt a vlachok és besenyők fennhatósága alatti területre, majd felettébb rejtélyes, a mondák világát idéző körülmények között; állítólag társait elhagyva bement egy közeli erdőbe és ott nyomtalanul eltűnt. Egy kései — a Képes Krónikában is szereplő —, bizonytalan hagyomány szerint Kálmán király idejében még feltűnt Magyarországon majd az isztriai Pola (ma: Pula, Horváto.) városába ment, ahol, vélhetően 1100 után, vezeklő remeteként fejezte be életét, és ott, a tengerparti, Szent Mihály és Szent Kelemen tiszteletére szentelt bencés kolostor templomában helyezték nyugalomra. Pola területéről előkerült egy, az övének tulajdonított, egyszerű kivitelű, kettétört sírkőlap is a következő felirattal: HIC REQUIESCIT ILLUSTRISSIMUS SALOMON REX PANNONIAE.⁵²

Synadene bizánci úrnő, I. Géza király második felesége⁵³

Csak nagyjából becsülhető életkorban, körülbelül 34–46 évesen, 1080 után hunyt el a Bizánci Birodalom területén (talán annak fővárosában), ahová megözvegyülését követően hazatért. Minden bizonnyal a Birodalomban temették el.⁵⁴

51 *Wertner*, 1892. 128–130. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 86–97. p.; *Makk*, 1987.; *Makk Ferenc*: Salamon és a hercegek. Hatalmi harcok a XI. század második felében. In: A magyar történelem vitatott személyiségei I. Bp., 2002. 39–60. p.; *Kosztolnyik*, 2006. 11–33. p.

52 CFH I. 643. p., II. 980., 1400. p.; KK 89–90. p.; Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Összegyűjt., ford.: Moravcsik Gyula. Bp., 1984. (a továbbiakban: ÁMTBF) 104–105. p.; ÍF 327–329., 406–407. p., 1770. jegyz.; *Rokay Péter*: Salamon és Póla. Újvidék, 1990. (Értekezések, monográfiák 23.); *Hankó*, 2008. 211–213. p.

53 *Wertner*, 1892. 180–189. p.; *Kerbl*, *Raimund*: Byzantinische Prinzessinnen in Ungarn zwischen 1050–1200 und ihr Einfluß auf das Arpadenkönigreich. In: Dissertationen der Universität Wien 143. Wien, 1979. (a továbbiakban: *Kerbl*, 1979.) 20–29., 55–57. p.; *Vajay Szabolcs*: Byzantinische Prinzesinnen in Ungarn. In: Ungarn Jahrbuch 10. (1979) 15–28. p. (a továbbiakban: *Vajay*, 1979.); *Vajay*, 2006. 33. p.

54 ÁMTBF 96. p.; *Wertner*, 1892. 189. p.; *Kerbl*, 1979. 55–57. p.

Adelhaid sváb, illetve német hercegnő, I. László király második (?) házastársa⁵⁵
Körülbelül 28–32 éves korában, 1090 májusában, talán 3-án, pénteken halt meg. Feltételezhető, hogy legalábbis átmenetileg, kora középkori királynéink kedvelt tartózkodási helyén, Veszprémben, a Szent Mihály arkangyal püspöki székesegyházban temették el. Egy kései, XV. század végi — legalábbis részben bizonyosan téves — hagyomány szerint maradványait Gizella királyné, I. István hitvese csontjaival együtt őrizték a püspöki főtemplomban.⁵⁶

Dávid herceg, I. András király ifjabb fia⁵⁷

Körülbelül 40–45 éves korában, feltehetően az 1090-es évek második felében — bizonyosan 1092. augusztus 25. után — valószínűleg valamelyik (észak-dunántúli?) hercegi birtokán halt meg. Az I. Andrástól alapított, általa is bőkezűen megadományozott tihanyi, Szűz Mária és Szent Ányos tiszteletére szentelt bencés apátság altemplomában, atyja mellett helyezték sírba.⁵⁸

Lambert bihari (és nyitrai?) herceg, I. Béla király harmadik fia⁵⁹

Mintegy 41–46 éves korában, valószínűleg 1095-ben halt meg. Elképzelhető ugyanakkor, hogy azonos azzal a magyar előkelővel, akit Acheni Albert krónikája szerint a Magyarországon átvonulni szándékozó nyugat-európai keresztes hadak egyik vezére, Guillome meluni vikomt az 1096. augusztus elején Mosonvár (ma:

55 *Wertner*, 1892. 193–205. p.; *Dobozy*, 1934. 36. p.; *Uzsoki András*: Szent László hitvese, Adelheid királyné, Rudolf német ellenkirály leánya. In: Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére. Szerk.: Magyar Kálmán. Kaposvár, 1992. 145–151. p. (a továbbiakban: *Uzsoki*, 1992.)

56 CFH I. 413. p. A máj. 3-i dátumra, azt II. István király feltételezett német feleségének nem bizonyított és igen kevésbé valószínű elhunytaként közölve: uo. II. 1677. p.; *Wertner*, 1892. 204. p.; *Gutheil Jenő*: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1979.² 86–87. p.; *Uzsoki*, 1992. 151. p. Koszta László legújabb tanulmányában felvetette, hogy a királynét esetleg a talán általa alapított Esztergom-szigeti Szűz Mária bencés apácázárda területén, a Lovag Zsuzsa által feltárt, kétapsziszos temetőkápolnában helyezték nyugalomra. Ld. *Koszta László*: Bencés szerzetesség egy korszakváltás határán. Egyházpolitikai viták a 11–12. század fordulóján. In: Századok 146. (2012) (a továbbiakban: *Koszta*) 272., 295. p., 142. jegyz.; vö.: *Lovag Zsuzsa*: Az Esztergom-szigeti bencés apácaolostor. In: Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon. Szerk.: Takács Imre. Pannonhalma, 2001. 347–348. p.

57 *Wertner*, 1892. 134–136. p.; *Steinhübel*, 2004. 287–288. p.

58 CFH III. 2150. p.; 1092. aug. 25-én I. László oklevele szerint minden bizonnyal még élt: *Diplomata Hungariae antiquissima*. Edendo operi praefuit Georgius Györfffy. Bp., 1992. 284. p.

59 *Wertner*, 1892. 174–176. p.; *Makk Ferenc*: Lampert 1. (Szócikk.) In: KMTL 393. p.; *Steinhübel*, 2004. 282–287. p.

Mosonmagyaróvár) mellett lezajlott harcok során egy (páros?) összecsapásban lefejezett. Sírhelyéről semmit sem tudunk.⁶⁰

Zsófia krajnai és isztriai örgrófné, majd szász hercegné, I. Béla király legidősebb (?) leánya⁶¹

Mintegy 50–53 évesen, 1095. június 18-án, hétfőn, feltehetően Szászországban halt meg. Lüneburgban (ma: Németo.), a Szent Mihály bencés kolostorban, második férje, Magnus szász herceg családja, a Billung-ház nemzetségi monostorában helyezték nyugalomra.⁶²

I. Szent László király⁶³

Körülbelül 55–57 éves korában, 1095. július 29-én, vasárnap, állítólag Csehország ellen indított hadjáratán, a morva határon váratlanul megbetegedvén — vélhetően szív- vagy központi idegrendszeri trauma következtében — hunyt el. Váradon, a bihari egyházmegye általa oda áthelyezett új székhelyén, a Szűz Mária püspöki székesegyházban, a főoltárral szemközt, a hajó keleti szakaszán temették el. Nyughelye fölé később díszes síremléket és tiszteletére felszentelt oltárt emeltek.⁶⁴

60 A Pozsonyi Évkönyv 1097-re teszi elhunytát, de minthogy I. László halálát is ekkorra helyezi, az évet rá vonatkozóan is 1095-re módosíthatjuk: KM 11. p.; CFH I. 34. p.; ÍF 306. p.; *Wertner*, 1892. 175–176. p.

61 *Wertner*, 1892. 152–156. p.

62 CFH I. 195. p., egy másik, közel korabeli német necrologium kevésbé valószínű téves adata szerint máj. 19-én halálozott el: uo. 223. p.; *Wertner*, 1892. 156. p.

63 *Wertner*, 1892. 189–193. p.; *Karácsonyi János*: Szent László király élete. Bp., 1926.; László király emlékezete. Szerk.: Katona Tamás. Bp., 1977.; *Györffy György*: Szent László egyházpolitikája. In: Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum fennállásának huszadik évfordulójára. Szerk.: Dankó Imre. Túrkeve, 1971. 63–71. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 107–124. p.; *Makk Ferenc*: Megjegyzések a Szent László korabeli magyar–bizánci kapcsolatok történetéhez. In: AH 96. (1992) 13–25. p.; *Siska Gábor*: Szent László korának politikai viszonyai, tekintettel a római egyházhoz fűződő kettős kapcsolatára. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10. (1998) 3–4. sz., 5–23. p.

64 CFH I. 223., 645. p., II. 981., 1595. p.; KK 93. p. A kutatásban mintegy 100 éve felbukkant és az utóbbi évtizedekben általánosan elfogadottá vált vélekedést László állítólagos somogyvári, a Szent Egyed bencés apátságban történt eltemetéséről Solymosi László teljesen meggyőzően a minap cáfolta egy egyszerű tanulmányában; *Solymosi László*: Szent László király somogyvári sírjának legendája. In: Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára. Szerk.: Gecsényi Lajos, Izsák Lajos. Bp., 2011. 125–142. p. A korábbi, tévesnek bizonyult véleményre: *Mátyás Flórián*: Szent László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. In: Különlenyomat a Magyar Tudományos Akadémia Értesítőjéből.

Judit német hercegnő, Salamon király felesége⁶⁵

Egyes vélemények szerint körülbelül 40–46 éves korában, valószínűleg az 1093 és 1099 közötti években, március 14-én, Lengyelországban, második férje, II. Ulászló nagyfejedelem udvarában halt meg. A Képes Krónika híradásával szemben minden bizonnyal lengyel földön, feltehetően valamelyik nagyváros székesegyházában temették el.⁶⁶

Felícia (? görög nevén Eleutheria) szicíliai grófnő, Kálmán király első hitvese⁶⁷

Csak szerfelett bizonytalanul megbecsülhető életkorban, húszas évei derekán, végén, valamikor 1101 és 1111 között, inkább az évtized második felében hunyhatott el. Ugyancsak, némiképp már nagyobb bizonyossággal feltételezhető, hogy a székesfehérvári Szűz Mária prépostsági bazilikában nyert nyugvóhelyet.⁶⁸

Bp., 1900. (a továbbiakban: *Mátyás*, 1900.) 5–8., 13–16. p.; *Baumgarten Ferenc*: Kritikai jegyzetek az Árpád-kor története köréből I. Szent László temetkezési helye. In: *Századok* 38. (1904) 868–871. p.; *Fügedi Erik*: Somogyvár francia monostora. In: *Szent László és Somogyvár. Tanulmányok a 900 éves somogyvári bencés apátság emlékezetére*. Szerk.: Magyar Kálmán. Kaposvár, 1992. 57. p.; *Neumann Tibor*: A somogyvári bencés monostor alapítása. In: *PPKE Műhelytanulmányok*. Piliscsaba, 1999. 37. p.; *Hankó*, 2008. 216–227., 361. p. Legújabbban, Solymosi véleményével szemben: *Kosztó*, 294–300. p. Kanonizációjára és kultikus tiszteletére: *Kerny Terézia*: László király szentté avatása és kultuszának kibontakozása (1095–1301). In: *Ősök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglaláskor és az Árpád-kor folklórjáról*. Szerk.: Pócs Éva, Voigt Vilmos. Bp., 1998. 175–197. p.; *Balogh Jolán*: Varadinum. Várad vára. II. Bp., 1982. (Művészettörténeti füzetek 13/2.) (a továbbiakban: *Balogh*, 1982.) 282–283. p.; *Hankó*, 2008. 227–231. p.

65 *Balzer*, 2005. 190–194. p.; *Wertner*, 1892. 130–134. p.; *Dobozy*, 1934. 35–36. p.; *Black, Mechtild*: Die Töchter Heinrichs III. und der Kaiserin Agnes. In: *Vinculum Societatis. Festschrift für Joachim Wollasch*. Hrsg.: Franz Neiske, Dietrich Poeck. Sigmaringendorf, 1991. 36–57. p.; *Jasiński*, 1992. 165–170. p.

66 CFH II. 1675. p.; *Wertner*, 1892. 134. p.; *Jasiński*, 1992. 168–170. p.

67 *Wertner*, 1892. 219–222. p.; *Dobozy*, 1934. 74–75. p. Korábban a kutatás tévesen úgy vélte, a királynét Buzillának hívták, ezt azonban W. Holtzmann egy idehaza jóformán ismeretlen dolgozatában meggyőzően cáfolta, feltételezvé, hogy a grófnő a Felícia — a forrásokban szereplő görög formájában Eleutheria — nevet viselte. *Mályusz Elemér*: Holtzmann, Walther: Maximilia regina, soror Rogerii regis. (Deutsches Archiv für Erforschung der Mittelalters 19. [1963.] ismertetés). In: *Levélári Közlemények* 35. (1964) 2. sz., 253–254. p.; *Vajsz Szabolcs*: Az Árpád-kor uralmi szimbolikája. In: *Középkori kútfontikus kérdései*. Szerk.: Horváth János, Székely György. Bp., 1974. (Memoria Saeculorum Hungariae I.) (a továbbiakban: KKK) 350–351. p., 48. jegyz.

68 *Engel*, 1987. 618. p.; *Hankó*, 2008. 363. p. Halála időpontjának *post*, illetve *ante quem*jét fiai születése és Kálmán második, orosz feleségének eltaszítása adja. Ld. KK 96–97. p.

Eufémia olmützi hercegné, I. Béla király harmadik (?) leánya⁶⁹

Körülbelül 55–57 évesen, 1111. április 2-án, húsvét vasárnap, feltehetően Morvaországban hunyt el. Az Olomouc (német nevén: Olmütz, ma: Cseho.) melletti, a várostól északra, a Morava túlsó partján álló, általa is bőkezően megadományozott hradiskoi, Szent István vértanú bencés (később, 1150-től premontrei) zárda temetőjében, férje sírja mellett temették el. 1269-ben kihantolták maradványaikat és ünnepélyesen a kolostor — szintén az első vértanú tiszteletére felszentelt — templomába temették át azokat.⁷⁰

László herceg, Kálmán király fia⁷¹

10–11 éves korában, 1112-ben halt meg. Nagy valószínűség szerint a székesfehérvári Szűz Mária-prépostág bazilikájában helyezték sírba.⁷²

Kálmán király⁷³

Mintegy 41–43 éves korában, 1116. február 3-án, csütörtökön, minden bizonnyal idült középfül-gyulladásból kialakult gennyes agytályog-betegségben, és/vagy agyburok-inflammációban, több hétig tartó, rendkívül fájdalmas szenvedés után halt meg. Feltehetően személyesen meghozott, alaposan átgondolt és célzatos döntése szerint Székesfehérvárott, a Szűz Mária-prépostság egyházában, első felesége mellett, a jobb (déli) mellékhajó keleti végében, dicső előde, Szent István sírja közelében helyezték nyugalomra — másodikként az ott eltemetett uralkodóink sorában.⁷⁴

69 Wertner, 1892. 167–168. p.; Žemlička, 1997. 111–112. p.; Wihoda, Martin: Morava v době knížecí (906–1197). Praha, 2007. 370–375. p.

70 CFH II. 1672. p.; Fontes rerum Bohemicarum. (Prameny dějin českých) (a továbbiakban: FRB) II. Vydal Josef Emler. Praha, 1874. 392. p.; Sírjuk későbbi történetére: Wertner, 1892. 168. p.

71 Wertner, 1892. 226–228. p.

72 CFH I. 647. p.; KK 97. p.

73 Kristó–Makk, 1996. 125–148. p.; Wertner, 1892. 215–219. p.; Györfly György: Kálmán király és kora. Bp., 1979. 7–150. p.; Makk Ferenc: Megjegyzések Kálmán külpolitikájához. In: AH 67. (1980) 21–31. p.; Uő: Néhány megjegyzés a Kálmán-ági királyok külpolitikájához. In: AH 102. (1991) 3–15. p. (a továbbiakban: Makk, 1991.); Font Márta: Könyves Kálmán és kora. Szekszárd, 1999. (IPF Kiskönyvtár 1.); Kosztoľnyik, Z(oltán) J.: From Coloman the Learned to Béla III (1095–1116). Hungarian Domestic Policies and Their Impact upon Foreign Affairs. New York, 1987. (East European Monographs, no. 220.) (a továbbiakban: Kosztoľnyik, 1987.) 19–78. p.

74 Halála időpontjának helytelen, az évet eltévesztő adata: CFH I. 648. p., III. 1993. p.; KK 99. p. A tényleges évre: Mátyás, 1898. 27–29. p.; Józsa, 2010. 62–65. p. Nemrégiben mintegy

Álmos horvát király, bihari és nyitrai herceg, I. Géza király ifjabb fia⁷⁵

Körülbelül 53–57 évesen, 1127. szeptember 1-én, csütörtökön, a Bizánci Birodalom területén, a makedóniai Konstantine városkában, ahol néhány évvel korábban menekültként letelepedett, ismeretlen okból halálozott el. A Képes Krónika — elég kétséges hitelű — tudósítása szerint unokaöccse, II. István kevéssel elhunytá után Fulbert (volt?) kalocsai püspök által hazahozatta tetemét és Székesfehérvárra, a Szűz Mária-székesegyházban, mintegy a dinasztikus megbékélés kései, jelképes kifejezéseként, az ellene szervezett pártütéseit és lázadásait több ízben megbocsátó fivére, Kálmán király közelében helyezték nyugalomra. Egy másik, cseh forrásunk jóval valószínűbbnek látszó ismerete szerint 1137 szeptemberében fia, II. Béla szállíttatta haza maradványait Makedóniából és temettette el a fehérvári Szűz Mária-prépostságban.⁷⁶

II. István király⁷⁷

Mindössze 30 esztendőskorában, 1131. március 1-jén, vasárnap, vagy nagyobb valószínűség szerint az azt követő körülbelül két hét folyamán, alighogy egy korábbi súlyos betegségéből kigyógyult, ismét ágynak esett, s miután állítólag végnapjaiban önként lemondott a királyságról — szerzetesi ruhát öltött és nyilvános bűnbánatot gyakorolt —, feltehetően vérhasban vagy más fertőző bélbetegségben halt meg. A hazai krónikáshagyomány kissé kétséges hitelű tudósítása szerint korai halálát — legalábbis részben — egy felettébb szerencsétlen

szenzációszámba-menően felmerült, hogy a kutatás által 1848-as megtalálásuk óta egyöntetűen III. Béla királlyal és első feleségével, Anna antiochiai hercegnővel azonosított székesfehérvári csontváz-leletek valójában Kálmán király és ismeretlen nevű normann hitvese maradványai, erről azonban azóta — legalábbis megjelent tanulmány formájában — sajnálatos módon sem a régészet-, sem a történettudomány szakértői nem nyilatkoztak. A rendkívül merész felvetés helytállósága — szigorúan elvi szinten — véleményem szerint nem zárható ki. Ld. *Tóth Endre*: III. Béla vagy Kálmán? (A székesfehérvári királysir azonosításáról.) In: *Folia Archaeologica*. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve 52. (2005–2006) Bp., 2006. 141–161. p.

75 *Wertner*, 1892. 242–244. p.; *Kristó Gyula*: A XI. századi hercegség története Magyarországon. Bp., 1974. 108–123. p.; *Makk Ferenc*: Álmos 2. (Szócikk.) In: *KMTL* 40. p.; *Steinhübel*, 2004. 293–300. p.

76 CFH I. 443., 650. p., II. 1668. p.; KK 103. p.; *Wertner*, 1892. 244. p.; *Hankó*, 2008. 360. p. A Fulbert püspökre vonatkozó információ igencsak problematikus, kalocsai főpapságára ugyanis csak 1118-ból van adat, 1124-ben pedig már más állt a kalocsa-bácsi egyházmegye élén. Ld. *Zsoldos*, 2011. 83. p. Elképzelhető természetesen, hogy Fulbert lemondott egyházfői tisztségéről és mint volt püspök segédkezett Álmos testének Magyarországra hozatalában.

77 *Wertner*, 1892. 228–229. p.; *Pauler* I. 225–239. p.; *Makk Ferenc*: Megjegyzések II. István történetéhez. In: *KKK* 253–259. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 149–160. p.; *Makk*, 1991.

esemény idézte elő. Miután — vélhetően betegágyában fekvé — azok Tatár nevű vezéréől értesült arról, hogy kedvelt besenyőit, a halálát váró magyarok mindenfelé elkezdtek leöldödni, amint kicsit jobban lett, elszántan megígérte, hogy bosszúból minden egyes megölt besenyőért tíz magyart fog kivégeztetni. Az ezen fellelkesült Tatár és társai csoportosan, nagy örömmel, hátatelve megrohanták és rajongva csókkolták-ölelték-szorongatták, olyannyira, hogy, mint a Képes Krónika fogalmaz; „ellankasztották” a királyt, aki így visszaesett korábbi súlyos állapotába és rövidesen meghalt. Váradon, a Szűz Mária tiszteletére szentelt székesegyházban, I. László király nyugvóhelyén temették el.⁷⁸

Szent Piroska (görög nevén Eiréne, magyarosan Irén) bizánci császárné, I. László király ifjabb leánya⁷⁹

Mintegy 45–48 évesen, 1134. augusztus 13-án, hétfőn, férjének, II. János császárnak a paphlagóniai Kastamont fenyegető szeldzsukok elleni hadjáratán, az északnyugat-kis-ázsiai Bithyniában, váratlanul, vélhetően heveny bélfertőzés, dizentéria vagy kolera következtében halt meg. Utolsó óráiban — jelképesen, mint az a bizánci uralkodócsaládok nőtagjai körében szokás volt — szerzetesi fátyolt öltött és magyar származására utalva felvette a Xene (Idegen) nevet. A mélyen megrendült császár a hadműveleteket azonnal megszakítva, személyesen kísérte holttestét hajón Bizáncba. Itt, a főváros szívében általa emelt, híres, Szent Antoniosz-rendi Mindenható (Krisztus)-monostor Szent Mihály arkangyal tiszteletére szentelt templomában egy szépen faragott, nagy méretű kőszarkofágban helyezték nyugalomra. Sírját — az időközben császári mauzóleummá lett épület csaknem valamennyi síremlékével együtt — 1453-ban, Bizánc elfoglalása után a török katonák feltörték és kirabolták. Az ortodox egyház szentté avatta, kultuszát

78 CFH I. 651., 981. p.; KK 103–104. p. Forrásaink csak a király halálának évét közlik, annak pontos, de korántsem bizonyosan helyes dátuma II. Béla uralkodási idejéből számítható ki. *Knauz*, 1876. 509–510. p.; *Makk Ferenc*: Megjegyzések II. Béla történetéhez. In: AH 40. (1972) (a továbbiakban: *Makk*, 1972.) 38–39. p.; *Hankó*, 2008. 238., 364. p.; *Józsa*, 2010. 66–67. p.; *Balogh*, 1982. 246. p. A várad-előhegyfoki, Szent István vértanúról elnevezett premontrei prépostságban történt állítólagos eltemetésének korábban számos kutató által elfogadott hagyománya (Ld. *Kerny Terézia*: Királyi temetkezések a váradi székesegyházban. In: Váradi kötıredékek. Szerk.: Kerny Terézia. Bp., 1989. 166. p.; *Hankó*, 2008. 238., 364. p.) a XII. századi királylista (az ún. Esztergomi Rövid Krónika, KM 9. p.) vonatkozó adatának nyilvánvalóan téves értelmezésén alapul.

79 ÁMTBF 114–121. p.; *Wertner*, 1892. 210–214. p.; *Moravcsik Gyula*: Szent László leánya és a bizánci Pantokrator-monostor. In: A Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet közleményei 7–8. Bp.–Konstantinápoly, 1923. (a továbbiakban: *Moravcsik*, 1923.); *Nagy Mihályi Géza*: Árpád-házi Szent Piroska. Az idegen szent. Bp., 2007. (a továbbiakban: *Nagy Mihályi*, 2007.)

pedig a nyugati, katolikus keresztények is korán átvették és — bár nem hivatalosan — szintén szentjeik között tartják számon.⁸⁰

Eufémia kijevi és perejaszlavli hercegnő, Kálmán király második felesége⁸¹
Nagyjából 41–44 éves korában, 1139. április 4-én, kedden, a Rusz területén, valószínűleg valamelyik kijevi nőkolostorban, mint apáca halt meg. Feltehetően ugyanott temették el.⁸²

Adelhaid cseh fejedelemné, Álmos herceg idősebb leánya⁸³
Mintegy 33–35 éves korában, hét hónappal férje, I. Szobeszláv fejedelem halála után, 1140. szeptember 15-én, vasárnap, Csehországban, vélhetően a fővárosban hunyt el. Nagy valószínűség szerint Prágában, a vyšehradi Szent Péter és Pál-egyházban, férje mellett temették el.⁸⁴

II. Béla király⁸⁵

36–37 éves korában, 1141. február 13-án, csütörtökön, valószínűleg ismert súlyos szenvedélybetegsége, az alkoholizmus valamelyik szervi szövődményébe, májsugorodásba, fibrózisba, esetleg máj-, vagy hasnyálmirigy-rákban halt meg. Székesfehérvárott, az uralkodóház és a későbbi királyok nekropoliszában, valószínűleg a Szűz Mária-székesegyház északi mellékhajójának keleti harmadában, a szentélytől balra helyezték sírba.⁸⁶

80 ÁMTBF 120–121. p.; Theodoros Prodomos által írt sírverse: uo. 172–173. p.; *Moravcsik*, 1923. 7–17. p.; *Nagy Mihályi*, 2007. 29–30., 52–53. p.

81 *Wertner*, 1892. 222–225. p.; *Dobozy*, 1934. 48–49. p.; *Font Márta: Eufémia*. (Szócikk.) In: KMTL 205. p.

82 *Magyarok a Kijevi Évkönyvben. A szövegeket vál., ford., a bevezetőt és a kommentárokat írta: Font Márta*. Szeged, 1996. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 11.) 57. p.

83 *Wertner*, 1892. 286–287. p.; *Žemlička*, 1997. 227–228. p.; *Vaniček, Vratislav: Soběslav I. Přemyslovci v kontextu evropských dějin v letech 1092–1140*. Praha, 2007. 105–123. p.

84 CFH I. 444. p., II. 1304., 1674. p.; *Wertner*, 1892. 287. p.

85 *Wertner*, 1892. 295–297. p.; *Hannenheim, Julius von: Ungarn unter Bela II. (1131–1141) und Geisa II. (1141–1161) in seinen Beziehungen zu Deutschland*. (Inaugural-Dissertation.) Hermannstadt, 1884. (a továbbiakban: *Hannenheim*, 1884.) 3–22. p.; *Pauler I.* 239–249. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 161–174. p.; *Makk*, 1972. 31–49. p.; *Kosztolnyik*, 1987. 99–111. p.; *Új*, 2006. 115–128. p.

86 CFH I. 653. p., II. 981., 1668. p.; KK 107. p.; *Hankó*, 2008. 364. p.; *Józsa*, 2010. 68. p.

Ilona szerb hercegnő, II. Béla király hitvese⁸⁷

Csak nagyon hozzávetőlegesen megbecsülhető életkorban, legkevesebb 40–42 évesen, 1146 szeptembere és 1157. március között, május 26-án, vagy más kútfőnk szerint júniusban, feltehetően Magyarországon, fia, II. Géza király udvarában halt meg. Valószínűleg a székesfehérvári Szűz Mária-bazilikában, férje sírja mellett vagy annak közelében kapott nyughelyet.⁸⁸

Borisz (Bizáncban kapott, görög nevén Kalamanos) trónkövetelő, címzetes király, Kálmán király állítólagos fia⁸⁹

39–41 éves korában, 1154-ben, vagy a következő év folyamán egy az Al-Duna vidékén a Bizánci Birodalom észak-bulgáriai területeire tört kun sereggel vívott jelentősebb összecsapásban, mint a görög csoportosítás parancsnoka vereséget szenvedett és a közelharc során egy nyíltól találva —, más tudósítás szerint kardvágás okozta súlyos sérülések miatt — elesett. Nyughelyéről semmi biztosat nem tudunk, feltehető, hogy a csatamezőn, vagy annak közelében, egyszerű, jelöletlen sírba hantolták el.⁹⁰

87 CFH II. 1658., 1668. p.; *Wertner Mór*: A középkori délszláv uralkodók genealógiai története. Temesvár, 1891. (Történeti nép- és földrajzi könyvtár 28.); *Wertner*, 1892. 297–302. p.; *Dobozy*, 1934. 65–67. p.; *Kosztolnyik*, 2006. 117–120. p.

88 CFH II. 1658., 1668. p. Egyrészt ismert leánya, Zsófia hercegnő, admonti apáca 1146. szeptemberben hozzá intézett levele (*Jaksch, August von*: Zur Lebensgeschichte Sophias, der Tochter König Bela's II. von Ungarn. In: Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Ergänzungsband 2. [1888] 372–373. p.), másfelől, fia, II. Géza király 1157-ben az esztergomi Szent Adalbert-székesegyház javára kiadott privilégiumában elmondja, hogy az adományt többek között szülei lelki üdvéért tette (Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Fényképgyűjtemény [a továbbiakban: DF] 236 755; Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus I–XII. Közzé teszi: Wenzel Gusztáv. Pest–Bp., 1860–1874 [a továbbiakban: ÁUO] VI. 92. p.), így joggal feltehető, hogy akkor már nem élt, következőképp nagy valószínűséggel szerinte a két mondott időpont között hunyt el. *Wertner*, 1892. 301–302. p.

89 *Hodinka Antal*: Kálmáni /Kolomanovics/ Boris. In: Történelmi Tár 12. (1889) 3. sz., 421–433. p.; *Makk Ferenc*: Borisz, egy XII. századi trónkövetelő. In: Studia in honorem Aegonis Maróti sexagenarii. Szerk.: Fodor I(stván), H. Korchmáros V(aléria). Acta Universitatis de nominatae Attila József. Acta Antiqua et Archaeologica 7. Supplementum. (1987) 61–65. p.; *Nyulassy Ágnes*: Borisz a források tükrében. In: Dixit et salvavi animam meam. Tanulmányok a 65 éves Szegfű László tiszteletére. Szerk.: Döbör András, Jancsák Csaba, Kiss Gábor Ferenc, Zakar Péter. Szeged, 2007. 79–98. p. Törvényes származása szerfelett bizonytalan, Kálmán ugyanis anyját, Eufémia királynét házasságtörés híhetőnek látszó vádjával eltaszította és hazaküldte a Ruszba, a királyi család tagjai pedig (az egyetlen Piroska-Eiréne bizánci császárné kivételével) egész életében fattyúnak, sőt, egyenesen ellenségüknek tekintették.

90 CFH III. 1770. p.; ÁMTBF 270–271. p.

Erzsébet gniezno-i és ponani fejedelemné, II. Béla király leánya⁹¹

Körülbelül 15–19 éves korában, 1151 és 1154 között, július 21-én, talán férje, III. Mieszko fejedelem egyik nagy-lengyelországi székhelyén, Poznańban vagy Gnieznoban, ismeretlen okból hunyt el. Feltehetőleg ugyanott temették el.⁹²

II. Géza király⁹³

32–33 évesen, 1162. május 31-én, csütörtökön — látszólag teljesen váratlanul — ismeretlen okból halálozott el. A székesfehérvári Szűz Mária prépostsági egyházban, a bazilika bal mellékhajójának keleti részén, atyja és nagyatyja, Álmos herceg sírja mellett nyert nyughelyet.⁹⁴

II. László király⁹⁵

30–31 évesen, mindössze hat hónapos uralkodás után, 1163. január 14-én, hétfőn — a kortársakban komoly gyanút keltő hirtelenséggel — talán valamilyen meghűléses betegségben halt meg. Fehérvárott, a Szűz Mária-prépostság egyházában, a bal mellékhajó északi részén, feltehetően apja és fivére, II. Géza király közvetlen közelében temették el.⁹⁶

91 *Wertner*, 1892. 303–304. p.; *Balzer*, 2005. 289–292. p. A hercegnőt a magyar kutatásban gyakran Gertrúd néven is emlegetik, az alább idézett lengyel források alapján azonban nyilvánvaló, hogy tévesen. Erzsébetet Balzer Álmos herceg, Jasiński pedig, egyben kielégítően cáfolva a nagy előd véleményét, II. István király leányának tartja. Ld. *Balzer*, 2005. 290–291. p.; *Jasiński*, 1992. 237–238. p. Megítélésünk szerint Balzer felvetése teljes bizonyossággal kizárható, míg a másik, ma működő lengyel genealógusé mindenképp megfontolandó és érdemes a további vizsgálódásra.

92 MPH Seria II. Tom IX., Pars II. Warszawa, 1976. 6., 84. p.; *Balzer*, 2005. 292. p.; *Hankó*, 2008. 364. p. Férje, Mieszko fejedelem 1155 végére valószínűleg megkötötte második házasságát, ekkor tehát a hercegnő már nem élt. Ld. *Balzer*, 2005. 292–294. p.

93 *Wertner*, 1892. 309–310. p.; *Hannenheimer*, 1884. 22–54. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 175–189. p.; *Makk Ferenc*: Megjegyzések II. Géza történetéhez. In: AH 62. (1978) (a továbbiakban: *Makk*, 1978.) 3–23. p.; *Kosztolnyik*, 1987. 112–165. p.

94 Halálidejének téves dátuma: CFH I. 655. p., II. 981. p.; KK 110. p. A helyes időpont: CFH I. 505., 677. p., II. 1658. p.; *Wertner*, 1892. 309–310. p.; *Hankó*, 2008. 367. p.

95 *Pauler* I. 295–297. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 197–199. p.; *Makk*, 1978. 20–21. p.

96 Halála dátumának téves, rossz évet megadó közlése: CFH I. 655., 677. p., II. 986. p.; KK 110. p.; *Pauler* I. 297. p., 498. jegyz.; *Knauz*, 1876. 513. p.; *Hankó*, 2008. 371. p.

IV. István király⁹⁷

Körülbelül 31–33 éves korában, 1165. április 11-én, vasárnap, kissé gyanús körülmények között — állítólag mérgezés miatt —, a riválisa, III. István király serege által ostromolt délkelet-szerémségi Zimony (ma: Zemun, Belgrád része, Szerbia) várában hunyt el. Halála után az erősség védői csakhamar feladták Zimonyt és a bevonuló magyar csapatok holttestét — tekintet nélkül királyi származására, valamint felkent uralkodói mivoltára, kíméletlenül meggyalázták és a dögeví madarak táplálékául — kidobták a várkapu elé. Oszladozó hullája napokig ott hevert temetetlenül, míg végre, feltehetően inkább kényszerből mintsem a megbocsátó kegyelet okán a várbeli Szent István első vértanú-egyházban hantolták el. Később, valószínűleg az 1167. évi újabb magyar–bizánci békekötés következményeként, hatalmas pártfogója, II. Manuel császár kívánsága szerint maradványait Székesfehérvárra vitték és mintegy a dinasztia szimbolikus, belső megbékélése kifejezésekképpen a Szűz Mária-bazilikában, királyelődai, atyja, II. Béla és fivérei síremlékei mellett nyert végső nyugóhelyet.⁹⁸

Béla (?) herceg, III. István király fia⁹⁹

Néhány esztendő, legfeljebb három éves korában, valószínűleg 1169 második felében vagy 1170 folyamán halt meg. Minden bizonnyal Esztergomban, az érseki székesegyházban temették el.¹⁰⁰

97 *Wertner*, 1892. 333–337. p.; *Pauler* I. 295–306. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 200–203. p.

98 CFH III. 2151. p.; ÁMTBF 227–229., 305–306. p.; *Pauler* I. 305–307. p. A fehérvári eltemetésének külpolitikai hátteréhez ld. *Makk Ferenc*: Megjegyzések III. István történetéhez. In: AH 66. (1979) (a továbbiakban: *Makk*, 1979.) 35–38. p.

99 Sajnos nem eldönthető, hogy azon két forrásunk, amelyek említik III. István fiát, egy és ugyanazon személyre vonatkoznak-e, avagy a királynak Béla nevű gyermekén kívül volt más fia is. Figyelembe véve azonban, hogy a név szerint is ismert utódot csaknem bizonyosan Ágnes királyné szülte, viszonylag rövid, talán öt évig tartó együttélésüket, valamint a királyné zsenge korát, némiképp valószínűbbnek tartom az előbbi eshetőséget. Ld. DF 289 135; *Codex diplomaticus Hungariae ecclesasticus ac civilis* I–XI. Cura et studio Georgii Fejér. Buda, 1829–1844. (a továbbiakban: CDH) VIII/2. 351. p.; SRH II. 203. p.; *Wertner*, 1892. 319–320. p.; *Zsoldos*, 2005a. 188. p.

100 SRH II. 203. p. Atyjának hivatkozott oklevele, mintegy trónörökösként, 1169 nyarán említi, 1172 márciusában, annak halálakor azonban már nem merül fel neve az utódlás kapcsán, így csaknem bizonyos, hogy ekkorra elhunyt.

III. István király¹⁰¹

25. életében, kevéssel azután, hogy Esztergomban ünnepélyesen fogadta a Szentföldre tartó III. Henrik száz és bajor (XII.), valamint az azt Magyarországra kísérő I. Henrik osztrák herceget, 1172-ben, a március 4-re, szombatra virradó éjszaka a királyi palotában hirtelen, látszólag minden előjel nélkül rosszul lett és néhány órán belül, pirkadattájt meghalt. Elhunytának valóban gyanús körülményei miatt megmérgezésének lehetősége — mint az esetében is felmerült — nem kizárható. Testét — talán az erélyes Lukács metropolita akarata szerint — eltérően XII. századi elődeitől és egyetlen kivételként valamennyi uralkodónk közül Esztergomban, a Szűz Mária és Szent Adalbert érseki főszékesegyházban helyezték sírba. Szintén feltehető, hogy a temetési szertartást Lukács érsek végezte, illetve, hogy nyugvóhelye kiválasztásában — a városban történt elhunyt mellett — Béla nevű fiának néhány évvel korábban szintén az esztergomi bazilikában történt elhantolása is szerepet játszott.¹⁰²

Ágnes osztrák hercegnő, III. István király neje¹⁰³

Körülbelül 28–31 éves korában, 1182., vagy más, kérdéses hitelű forrás szerint 1184. január 13-án, pénteken, második férje, II. Hermann herceg tartományában, Karinthiában, esetleg szülőföldjére visszatérve, Ausztriában hunyt el. A Bécs városfalán kívül — az atyja, I. Henrik herceg által 1155-ben alapított és —, a közhiedelemmel ellentétben eredetileg valójában nem skót, hanem ír szerzetesekkel benépesített, Miasszonyunkról nevezett bencés apátságban, atyja sírja közelében nyert nyughelyet.¹⁰⁴

101 *Wertner*, 1892. 315–320. p.; *Pauler* I. 295–320. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 190–196. p.; *Makk*, 1979. 29–43. p.; *Kosztolnyik*, 1987. 180–199. p.

102 Elhunytá időpontjának téves közlése: CFH I. 655. p., II. 989. p.; KK 110–111. p. A helyes dátumra és az egyéb körülményekre: CFH II. 1157. p.; Komárom megye régészeti topográfiája. 5. Esztergom és a dorogi járás. Főszerk.: Gerevich László. Bp., 1979. (a továbbiakban: KMRT) 101., 106. p., 16. jegyz.; *Józsa*, 2010. 71–72. p.

103 *Wertner*, 1892. 320–322. p.; *Weller, Tobias*: Die Heiratspolitik des deutschen Hochadels im 12. Jahrhundert. Köln, 2004. (a továbbiakban: *Weller*, 2004.) 82–84. p.

104 CFH III. 2632. p.; 1181. dec.-ben még bizonyosan élt: ld. Die Kärtner Geschichtsquellen 811–1202. Geschichtliche Denkmäler des Herzogtumes Kärnten. Band 3. Hrsg.: August von Jaksch. Klagenfurt, 1904. 482. p.; *Weller*, 2004. 383–384. p.

Anna (eredeti, francia nevén Ágnes) antiochiai hercegnő, III. Béla király első hitvese¹⁰⁵

Körülbelül 30 esztendőskorában, az 1180-as évek elején, a legnagyobb valószínűség szerint 1184-ben, a királyi udvarban halt meg. Székesfehérvárott, az Árpád-ház XII. században kivált kedvelt családi temetkezőhelyén, a Szűz Mária-székesegyház jobb mellékhajójában, a szószék mellett helyezték sírba. Maradványai — 1196-ban mellé temetett férjének csontjaival együtt — 1848-ban szerencsés körülmények között, egész jónak nevezhető állapotban és néhány kisebb csontot leszámítva majdnem hiánytalanul előkerültek a székesfehérvári bazilika romjai alól, 1898 októbere — ottani ünnepélyes és immár talán valóban végleges újratemetésük — óta pedig (eltekintve az időközben többször megismételt rövidebb tudományos vizsgálatoktól) a budavári Nagyboldogasszony-főplébánia-egyház északi mellékhajójának egyik kápolnájában, közös sírban nyugszanak.¹⁰⁶

Eufrozina kijevi és perejaszlavli hercegnő, II. Géza király felesége¹⁰⁷

60-as évei derekán, feltehetően 1193 és 1197 között, a Jeruzsálem melletti Kidron-völgyben álló, Szent Száva bazilita kolostorban, mint annak apácája halt meg. A szent város egy másik híres keleti rítusú rendházához, a Szent Theodosios-lavrához tartozó, az Istenszülő Szűz Mária tiszteletére szentelt templom előcsarnokában temették el. Maradványait — valószínűleg unokája, Imre király uralkodása idején — hazahozták magyar földre, majd feltehetően végakarata szerint Székesfehérvár

105 Wertner, 1892. 358–361. p.; *Városov Gyula*: Antiochiai Anna magyar királyné származása és családi viszonyai. In: Századok 20. (1886) 867–885. p.; *Makk Ferenc*: Anna 1. (Szócikk.) In: KMTL 47. p.

106 *Török Aurél*: Jelentés III-ik Béla magyar király és neje testereklýeiről. In: Értékezés a természettudományok köréből. 23. kötet (1893) 4. sz. (a továbbiakban: *Török*, 1893.), különösen: 149–151. p.; *Uő*: III. Béla és első hitvese földi maradványai. In: III. Béla magyar király emlékezete. Szerk.: Forster Gyula. Bp., 1900. (a továbbiakban: *Forster*, 1900.) 200–206. p. (a továbbiakban: *Török*, 1900.); *Czobor Béla*: III. Béla és hitvese halotti ékszerai. In: *Forster*, 1900. 207–230. p. (a továbbiakban: *Czobor*, 1900.). A királyi pár földi maradványainak legújabb emberterteni vizsgálata: *Éry Kinga–Marcsik Antónia–Nemeskéri János–Szalai Ferenc*: Az épített sírok csontvázeletei. I/2. Antiochiai Anna királyné. In: A székesfehérvári királyi bazilika embertani leletei 1848–2002. Szerk.: Éry Kinga. [Bp.,] 2008. (Ecclesia Beatae Mariae Virginis Albaeregalis I.) (a továbbiakban: *Éry*, 2008.) 68–87. p.; *Hankó*, 2008. 52–60., 247–252. p. A tudományos vizsgálatok megállapítása (és jelenlegi állása) szerint Annát, III. Béla hitvesét megalapozottan tarthatjuk az egyetlen olyan 1541 előtt meghalt és hazánkban eltemetett királynénknak, akinek földi maradványai fennmaradtak korunkra.

107 Wertner, 1892. 311–315. p.; *Dobozy*, 1934. 49–50. p.; *Font Márta*: Eufroszina. (Szócikk.) In: KMTL 205. p.

mellett, a város nyugati határában, a johannita lovagok Szűz Mária-konventjének általa befejezett templomában helyezték végső nyugalomra.¹⁰⁸

III. Béla király¹⁰⁹

Mintegy 45–48 évesen, 1196 áprilisában, legnagyobb valószínűség szerint 23-án, kedden, ismeretlen okból halálozott el. Minden bizonnyal utolsó kívánsága szerint a székesfehérvári Szűz Mária-bazilikában, I. István király sírja és oltára közelében, a jobb mellékhajó középső részén, első felesége, Anna mellett temették el. Földi maradványaikat egy szerencsés véletlennek köszönhetően, két egyszerű, vörös mészkő lapokból épített sírkamrában hat és fél évszázaddal később, 1848 decemberében megtalálták a fehérvári prépostsági egyház romjai alatt, majd előbb, 1862-ben a budavári Nagyboldogasszony (Koronázó)-főegyház altemplomában, végül, 1898 őszén ugyanott, a templom északi mellékhajójának egyik kápolnájában temették el. A nemrégiben elvégzett legújabb embertani és más természettudományi vizsgálatok szintén megerősítették, hogy — miként azt a kutatás megtalálásuk óta állította egyébként — a csontleletek nagy valószínűség szerint valóban az ő maradványai. Ilyenformán III. Béla az egyetlen 1541 előtt meghalt uralkodónk, akinek csaknem teljes csontváza és koponyája nagy bizonyossággal azonosíthatóan fennmaradt napjainkra.¹¹⁰

108 Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 800.; CDH V/1. 212. p.; *Wertner*, 1892. 313–315. p.; *Weigand, Edmund*: Das Theodosioskloster. In: *Byzantinische Zeitschrift* 23. (1914–1919) 167. p.; *Györffy György*: A szüvaszentdemeteri görög monostor XII. századi birtokösszeírása I. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-történeti Tudományok Osztályának közleményei* 2. Bp., 1952. 348–349. p.; *Uő*: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* (a továbbiakban: ÁMTF) II. Bp., 1986. 377., 383. p.

109 *Wertner*, 1892. 354–357. p.; III. Béla emlékezete. A szöveganyagot vál., ford., a bevezetőt és a jegyzeteket írta: *Kristó Gyula, Makk Ferenc*. Bp., 1981. 5–33. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 204–223. p.; *Kosztolnyik*, 1987. 200–233. p.; *Uő*, 2006. 220–256. p.; *Makk Ferenc*: III. Béla és Bizánc. In: *Századok* 116. (1982) 33–61. p.

110 CFH I. 655., 752. p.; SRH I. 210–211. p. Más, e tekintetben bizonytalanabb hitelű forrásaink különböző áprilisi dátumokra helyezik halálát, ld. CFH I. 29., 768. p., II. 1658., 1668. p.; *Török*, 1893. különösen: 94–147. p.; *Uő*, 1900.; *Czobor*, 1900. A legfrissebb antropológiai vizsgálatok eredményei: *Éry Kinga–Marcsik Antónia–Nemeskéri János–Szalai Ferenc*: Az épített sírok csontvázeletei I/1. III. Béla király. In: *Éry*, 2008. 37–67. p.; *Pauler* II. 12. p.; *Hankó*, 2008. 51–60., 79–85., 246–252. p.; *Józsa*, 2010. 72–78. p.

Margit francia hercegnő, özvegy angol királyné, III. Béla király második házastársa¹¹¹

40 éves korában, 1197. szeptember 15. táján, miután szentföldi zarándoklatán — bizonyos már a hosszú hajúton — súlyosan megbetegedett, kevéssel megérkezését követően a Jeruzsálemi Királyság új székhelyén, az észak-palesztinai Acconban (görög nevén Ptolemaios, ma: Akko, Izrael) a Szent János rendházban, vélhetően valamilyen helyi vírusfertőzésben (járványban?) hunyt el. Állítólag a libanoni phoeniciai, szintén a Királysághoz tartozó Tirusban (zsidó nevén Tzor, ma: □ūr, Libanon), a székesegyházban temették el.¹¹²

Ilona osztrák és stájer hercegné, II. Géza király legifjabb leánya¹¹³

Mintegy 41–43 éves korában, szinte napra pontosan öt esztendővel házastársa, I. Lipót herceg után, 1199. december 25-én, karácsony ünnepén, szombaton, feltételezhetően Ausztriában halt meg. Minden valószínűség szerint ott is, a Bécsi Erdőség déli részén, Baden közelében álló Szent Kereszt tiszteletére alapított, rendkívül tekintélyes ciszterci apátságban (ma: Heiligenkreuz, Ausztria), férje mellett temették el.¹¹⁴

Erzsébet cseh fejedelemné, II. Géza király legidősebb leánya¹¹⁵

Mintegy 53–58 évesen, feltehetően 1200–1201 körül, bizonyosan 1198 után Csehországban, talán a fővárosban hunyt el. Nyugvóhelyéről nincs információnk.¹¹⁶

111 *Kropf Lajos*: Margit királyné, III. Béla neje. In: Századok 34. (1900) 76–77. p.; *Karl Lajos*: Margit királyné, III. Béla király neje. In: Századok 44. (1910) 49–52. p.; *Wertner*, 1892. 362–366. p.; *Dobozy*, 1934. 88–89. p.

112 *CFH* II. 847. p., III. 2059. p.; *Wertner*, 1892. 366. p.

113 *Wertner*, 1892. 350. p.; *Weller*, 2004. 384–387. p.

114 *CFH* I. 762. p.; *Necrologia Germaniae*. Tomus V. Ed.: Adalbertus Franciscus Fuchs. Berolini, 1913. (*Monumenta Germaniae Historica*) 77. p.; *Juritsch*, 1894. 360. p.; *Weller*, 2004. 387. p.; *Hankó*, 2008. 368. p.

115 *Wertner*, 1892. 344–345. p.; *Žemlička*, 1997. 315–323. p.

116 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tomus II. Ed.: Gustavus Friedrich. Pragae, 1912. 3–5. p.

Imre király¹¹⁷

31–33 éves korában, 1204. november 30-án, kedden, vélelmezhetően hosszas, legalább hat–hét hónapig tartó betegeskedés után — esetleg rák vagy veseelégtelenség következtében — halálozott el. A magyar krónikáshagyomány egyöntetű ismerete szerint — csaknem valamennyi XII. századi elődétől eltérően — Egerben, a Szent János evangélista-apostol tiszteletére emelt püspöki székesegyházban temették el. Gyászszertartását minden bizonnyal Katapán, Eger püspöke, korábbi kancellárja és régi párthíve celebrálta.¹¹⁸

III. László király¹¹⁹

Körülbelül 5–7 éves korában, 1205. május 7-én, szombaton, vagy néhány nappal korábban, 3-án (kedden), Bécsben, II. Lipót osztrák herceg udvarában, — ahová feltehetően az előző év vége tájt a koronát magukhoz véve menekült anyjával és fő párthíveikkel nagybátyja, a trónra törő András kormányzó elől — valószínűleg valamilyen tipikus fertőző gyermekbetegségben halt meg. Holttestét május közepe táján a Szent Koronával együtt Péter győri püspök hozta haza, majd Székesfehérvárott, a Szűz Mária-székesegyházban helyezték nyugalomra.¹²⁰

117 *Kristó–Makk*, 1996. 224–226. p.; *Szabados György*: Imre, Bulgária királya. In: Tanulmányok a magyar történelemről. Az I. Medievisztikai PhD-konferencia, Szeged, 1999. júl. 2. előadásai. Szerk.: Homonnai Sarolta, Piti Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged, 1999. 115–120. p.; *Uő*: Imre király életidejéről. In: AH 110. (1999) (a továbbiakban: *Szabados*, 1999.) 11–19. p.; *Uő*: Imre király házassága, aranybullája. In: Századok 136. (2002) 341–350. p.; *Uő*: Imre király emlékezete. In: Valóság 48. (2005) 6. sz., 33–49. p.; *Kosztolnyik, (Zoltán) J.*: Hungary in the Thirteenth Century. New York, 1996. (East European Monographs, no. 439.) (a továbbiakban: *Kosztolnyik*, 1996.), 1–37. p.; *Uő*, 2006. 264–285. p.

118 Halála időpontjának az évszámban téves adata: CFH I. 655. p., II. 990., 986. p.; KK 111. p. A helyes év: CFH I. 30., 281. p.; *Knauz*, 1876. 516. p.; *Szabados*, 1999. 17–18. p.; ÁMTF II. Bp., 1986. 85. p.; *Hankó*, 2008. 253–258. p.; *Józsa*, 2010. 82. p. Bár igen kevésbé valószínű, megfontolandó ugyanakkor azon kutatói felvetés, hogy csakúgy, mint többek között atyja, III. Béla király is, valójában Székesfehérvárott, a Boldogságos Szűz nevét viselő prépostsági templomban nyert végtisztességet. Feltételezett fehérvári temetésére: *Mátyás*, 1900. 38–41. p.; *Kosztolnyik*, 1996. 2. p.

119 *Wertner*, 1892. 373–374. p.; *Pauler* II. 36–39. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 227–228. p.

120 Elhunytja időpontjának, az évet rosszul megadó közlése: CFH I. 655., 752. p., II. 982. p.; KK 112. p.; *Knauz*, 1876. 517. p.; *Pauler* II. 38–39. p.; *Józsa*, 2010. 82. p.

Gertrúd merániai hercegnő, isztriai és krajnai grófnő, II. András király első házastársa¹²¹

Mintegy 27–29 éves korában, 1213. szeptember 28-án, szombaton, kevéssel férje Halics elleni újabb hadjáratának megindulása, illetve az uralkodó oda való távozása után, az udvari előkelők egy Bánk nádor által vezetett összeesküvő csoportja a pilisi erdőségekben, talán a mai Csobánka és Pilisszentkereszt vidékén, bestiális kegyetlenséggel meggyilkolta. A testvére, Bertold kalocsai érsek és számos német vendége társaságában feltehetően vadászatra utazó királynét és kíséretét váratlanul megtámadták, részint szétkergették, részint likvidálták, majd a segítség nélkül magára maradt, életéért hiába könyörgő Gertrúdot — feltehetően több más társukkal együtt — Töre fia Péter és Záh nembeli Simon ispán kíméletlenül lekaszabolta. Borzasztóan összevagdalt tetemét a közelben fekvő, Szűz Máriáról nevezett pilisi ciszterci apátság (romjai a mai Pilisszentkereszt határában) szerzetesei temették el kolostortemplomuk kereszthajójában, annak egy darabját pedig, amelyet az iszonyatos hírrrel férje után küldtek, András király a Zemplén megyei Leleszen, a nemrég a Szent Kereszt tiszteletére alapított premontrei prépostságban helyezte nyugalomra. Néhány év múltán, valószínűleg 1222 körül, vélhetően egy champagne-i francia mesterrel a pilisi monostor templomának kereszthajójában, a főoltár előtt, alig néhány lépésre eredeti, egyszerű nyugvóhelyétől gótikus stílusban új, igen magas művészi igényű, vakablakos síremléket emeltek számára és oda temették át maradványait.¹²²

121 Wertner, 1892. 416–421. p.; Weller, 2004. 730–733. p.; Schüle, Wolfgang: Tod einer Königin. Gertrud von Andechs-Meranien — Königin von Ungarn, Mutter der Hl. Elisabeth. Berlin, 2009.; GT 162. p.

122 CFH I. 182., 268., 656., 673. p., II. 1668., 1678. p., III. 2209. p.; Huber, Alfons: Die Ermordung der Königin Gertrud von Ungarn im Jahre 1213. (Studien über die Geschichte Ungarns im Zeitalter der Arpaden II.) In: Archiv für österreichische Geschichte 65. (1884) 163–175. p.; Mátyás Flórián: Népmondák és történeti adatok Gertrud királyné erőszakos haláláról. In: Századok 41. (1907) 873–886. p.; Wertner Mór: Meráni Gertrud gyilkosai. In: Erdélyi Múzeum 14. (1897) 269–276. p.; Köröendi Tamás: A Gertrúd királyné elleni merénylet a külhoni elbeszélő forrásokban. In: Történelmi Szemle 51. (2009) 2. sz., 155–194. p.; Érszegi Géza: A leleszi monostor alapítóleveléről (1214). In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv 16. Szerk.: Henzsel Ágota. Nyíregyháza, 2003. 16., 28. p.; Gerevich László: A gótikus klasszicizmus és Magyarország. In: A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának közleményei 20. Bp., 1971. 55–72. p.; Uő: A pilisi ciszterci apátság. Szentendre, 1987.² 9–11. p.; Pest megye régészeti topográfiája. 7. A budai és a szentendrei járás. Főszerk.: Gerevich László. Bp., 1986. 164. p.; Takács Imre: Gertrudis királyné síremléke. In: Pannonia Regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541. Szerk.: Mikó Árpád, Takács Imre. Bp., 1994. 249–251. p.

Konstancia aragóniai hercegnő, Imre király hitvese¹²³

Mintegy 42–44 éves korában, 1222. június 23-án, csütörtökön, váratlanul, a volt sógorának, II. András királynak követeivel — Ausztriába való menekülése alkalmával a Szent János-rendi lovagoknak átadott vagyona visszaszolgáltatása ügyében — folytatott tárgyalások során, a kelet-szicíliai Cataniában (ma: Olaszó.) — valószínűleg maláriafertőzésben — hunyt el. Holttestét a királyság fővárosába, Palermóba szállították és a Szűz Mária mennybemenetele érseki székesegyház kereszthajójának déli részében, a Szicíliai Királyság ott nyugvó uralkodóinak pompás, porfir síremlékei között, fején bizánci stílusú császárnéi koronával, egy díszes, kora római — feltehetően Kr. e. IV. századi eredetű — márványszarkofágban temették el. Sírhelyét nem jelezte felirat, de 1491-ben felnyitották és az abban talált ezüst mellkorong szövege alapján azonosították maradványait. A minden bizonnyal a temetés idején a sírba került, és — több más értékes sírmelléklettel együtt — máig szerencsésen fennmaradt korongon a rövidítések feloldásával a következők olvashatóak: HOC EST CORPUS DOMINAE CONSTANTIAE, ILLUSTRIS ROMANORUM IMPERATRICIS SEMPER AUGUSTAE ET REGINAE SICILIAE, UXORIS DOMINI IMPERATORIS FRIDERICI ET SICILIAE REGIS ET FILIAE REGIS ARAGONUM. OBIIT AUTEM ANNO INCARNATIONIS 1222. 23 JUNII, 10 INDICTIONIS, IN CIVITATE CATANAE.¹²⁴

123 Wertner, 1892. 870–873. p.; Dobozy, 1934. 92–93. p.; Heinisch, Klaus J(oachim): Eheschliessung und Verwandtschaft Kaiser Friedrichs II. und seiner Gemahlinnen. In: Archiv für Sippenforschung 39. Limburg an der Lahn, 1970. 481–490. p.; Anderle Ádám: Aragóniai Konstancia a spanyol történetírásban. In: Világtörténet 16. (1994) tavasz/nyár, 32–38. p.; Szabados György: Aragóniai Konstancia, az első magyar házassági szerződés királynéja. In: AH 122. (2005) (a továbbiakban: Szabados, 2005.) 31–41. p.; Wolf, Armin: Die Frauen Kaiser Friedrichs II. und ihre Nachkommenschafts. In: Frauen der Stauer. Red.: Kurt-Heinz Ruess. Göppingen, 2006. 113–115. p.

124 Rerum Italicarum Scriptores. Tomus I. Pars 2. Collegit, ordinavit et auxit Ludovicus Antonius Muratorius. Mediolani, 1725. 278. p.; Winkelmann, Eduard August: Kaiser Friedrich II. Band I. Leipzig, 1889. (Jahrbücher der Deutschen Geschichte) 199. p.; Szabados, 2005. 40. p.; Wehli Tünde: Konstancia királyné a palermói dómban. In: Ars Hungarica 26. (1998) 1. sz., 10–17. p. Maradványainak azonosítása után, vélhetően a XV. század végén, az alábbi feliratot vésték szarkofágja előoldalára: SICANIE REGINA FUI CONSTANTIA, CONIUNX AUGUSTA, HIC HABITO NUNC, FEDERICE, TUA. OBIIT CATANIE, MCCXXII.

(Szent) Erzsébet thüringiai tartománygrófné, II. András király második leánya¹²⁵ 24 évesen, 1231. november 17-én, vasárnap, a kora hajnali órákban, a Német-római Birodalom szívében fekvő Hessen grófságbeli Marburgban (ma: Marburg an der Lahn, Németo.), a nehezen megszerzett özvegyi örökségéből általa alapított Szent Ferenc-kórházban — ahol szorgos alázattal maga is betegápoló nővérként szolgált —, feltehetően valamilyen vírusos fertőzés következtében, két heti betegeskedés után szenvedett ki. Halála után testét nyilvános ravatalra helyezték, ahol a város népének nagy tömegei mély megrendüléssel gyászolták meg, többen ereklyeként levagdostak hajából, körméből, sőt, testéből, füleiből és mellbimbóiból is, majd 21-én az ispotály Szent Ferenc tiszteletére szentelt kápolnájának északnyugati sarkában, az oltár előtt temették el. 1235. május 27-én IX. Gergely pápa Perugiában (ma: Olaszó.) — emléknapijával november 19-ét jelölve ki — szentté avatta, június 1-én pedig kibocsátotta az erről szóló hivatalos bullát. Ennek első évfordulóján, 1236. június 1-jén rendkívül fényes, ünnepi külsőségek között, óriási egybegyűlt tömeg előtt II. Frigyes császár és fia, Konrád herceg számos egyházi és világi főméltóság, köztük III. Siegfried mainzi érsek, valamint a kölni, a trieri és a brémai metropolita jelenlétében került sor Marburgban elevatiójára és translatiójára. Virradatkor az egyszerű vezeklőként szőrcsuhát öltő császár meztláb, a főpapok kíséretében nagy sokaság élén bement a kórház templomába, majd néhány segítőjével személyesen emelte ki a sírból és vitte az oltár elé az erre már jó előre előkészített, egy ólomkoporsóba fektetett maradványait, valamint a nyakcsigolyákról leválasztott fejet egy szép diadémossal megkoronázta és egy külön, általa adományozott ereklyetartó szekrénykébe helyezte. Sírja felett a Német Lovagrend még abban az évben megkezdte a nevről címzett koragótikus, háromhajós templom építését, amelyet 1283-ban szenteltek fel, s ami 1340-ben készült el teljesen.¹²⁶

125 CFH III. 2341–2401. p.; Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről. Szerk.: J. Horváth Tamás, Szabó Irén. Bp., 2001. (Középkori keresztény írók 3.) (a továbbiakban: SzE) 195–386. p.; *Ancelet-Hustache, Jeanne*: Sainte Elisabeth de Hongrie. Paris, 1947.; *Nigg, Walter*: Elisabeth von Thüringen. Düsseldorf, 1963.; *Reber, Ortrud*: Die Heilige Elisabeth: Leben und Legende. Sankt Ottilien, 1982.; *Uő*: Árpád-házi Szent Erzsébet. Ford. Haynal Katalin. Bp., 2009. (a továbbiakban: *Reber*, 2009.); *Sz. Jónás Ilona*: Árpád-házi Szent Erzsébet. Bp., 1986. (Életek és korok.); *Wies, Ernst Wilhelm*: Elisabeth von Thüringen. Die Provokation der Heiligkeit. Esslingen–München, 1993.; *Ohler, Norbert*: Elisabeth von Thüringen. Göttingen, 1997.

126 CFH I. 75., 200., 270. p. A pápai bulla szentté avatásáról: SzE 183–186. p.; *Reber*, 2009. 191–197. p.

Margit (a Birodalomban kapott görög nevén Mária) bizánci császárné, utóbb thessalonikei királyné, III. Béla király második leánya¹²⁷

Nagyjából 54–57 éves korában, bizonyosan 1229 januárja után, valószínűleg 1232–1233 körül, egyik a fivéréből, II. András királytól kapott szerémségi birtokán hunyt el. Feltehetőleg a Délvidéken, valamelyik jelentősebb monostor vagy székeskáptalan templomában helyezték nyugalomra.¹²⁸

Jolánta namuri, auxerre-i és neversi grófnő, II. András király második hitvese¹²⁹

Mintegy 32–36 éves korában, 1233 első felében, nem ismert okból, Jacopo di Pecorara praeneste-i bíboros-püspök, pápai legátus és több magyar főpap jelenlétében hunyt el. A Csanád megyei Egresen (ma: Igrış, Románia), a Szűz Mária tiszteletére szentelt ciszterci apátságban temették el.¹³⁰

András halicsi fejedelem, II. András király legifjabb fia¹³¹

Mintegy 22–25 évesen, 1234 elején, Halics (ma: Ghalić, Ukrajna) várában, az erősségnek elszánt riválisa, Danyiil Romanovics vlagyimíri fejedelem általi, több hete tartó ostroma alatt, gyaníthatóan mérgezés következtében halt meg. Feltehetően eredetileg csak átmeneti megoldásnak szánva itt, a fejedelemség székhelyén temették el.¹³²

127 Wertner, 1892. 394–406. p.; Wertner Mór: Margit császárné fiai. In: Századok 37. (1903) (a továbbiakban: Wertner, 1903.) 593–611. p., különösen: 593–595. p.; Faragó Lajos: A macsói bánság története az Árpádok korában. In: A kaposvári m. kir. állami főgimnázium értesítője az 1910–1911. iskolai évről. Kaposvár, 1911. (a továbbiakban: Faragó, 1911.) 15–17. p.; Garland, Lynda: Byzantine Empresses. Women and Power in Byzantium, AD 527–1204. London–New York, 1999. 222–231. p.

128 1229. márc. 3-án IX. Gergely pápa — név nélkül — még említi egy okiratában, az év elején, febr. vége előtt tehát még bizonyosan élt: CDH III/2. 157–158. p.; Wertner, 1903. 595. p.

129 Wertner, 1892. 421–424. p.; Dobozy, 1934. 89–92. p.; Zsoldos, 2005a. 79–82. p.

130 CFH I. 32. p.; Pauler II. 118. p.; Bósz Egyed: Az egresi ciszterci apátság története. Bp., 1911. (Művelődéstörténeti értekezések 49.) 22–24. p.; Machovich Viktor: A magyar–francia ciszterci-ta kapcsolatok történetéhez. In: Egyetemes Philológiai Közlöny 59. (1935) 277–279. p.; Hankó, 2008. 276., 375. p.

131 Wertner, 1892. 452–456. p.; Font Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. Szeged, 2005. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.) (a továbbiakban: Font, 2005.) 214–224. p.

132 CFH I. 32. p.; Senga, Toru: Béla királyfi bolgár, halicsi és osztrák hadjárataihoz. In: Századok 122. (1988) 49. p., 61. jegyz.; Font, 2005. 223. p.

II. András király¹³³

Körülbelül 58–60 éves korában, 1235. szeptember 21-én, pénteken, a jelek szerint váratlanul, feltételezhetően az általános érelmeszesedés és magasvérnyomás-betegség egyik gyakori szövődményébe, talán agyi trombózisban, esetleg szívrohamban hunyt el. Testét az I. (Szent) László nyughelyeül is szolgáló váradi székesegyházban temették el. Kevéssel ezután azonban a pilisi, Szent Kereszt ciszterci monostor perjele és szerzetesei követelték maradványainak exhumálását és részükre történő kiadását, hogy saját kolostorukban, a két évtizede ott pihenő első felesége, a meggyilkolt Gertrúd királyné mellett helyezhessék nyugalomra. A kellemetlen ügyből a váradi székeskáptalan határozott elzárkózása miatt hosszú, több éves per keletkezett, mely végül 1248 táján kompromisszumos megoldásként akképpen zárult le, hogy András hamvait az egresi Boldogságos Szűz Mária ciszterci apátságba vitték át és ott, második neje, Jolánta sírja mellett temették el.¹³⁴

Mária bolgár cárné, II. András király legidősebb leánya¹³⁵

33–34 évesen, 1237 elején, valószínűleg — a thraciai, korábban a Bizánci Birodalomhoz tartozó — Drinápolyban (görög nevén: Hadrianopolis, ma: Edirne, Töröko.) Péter nevű fiával együtt egy járványban, csaknem bizonyosan pestisben halt meg. Az észak-bulgáriai Tirnovóban (ma: Veliko Tirnovo, Bulgária), a férje, II. János cár által a Sebaste-i Nagyven Vértanú tiszteletére alapított kolostor templomában nyert nyughelyet.¹³⁶

133 Wertner, 1892. 412–416. p.; Pauler II. 39–129. p.; Wilczek Ede: II. Endre király keresztes hadjárata. In: Századok 28. (1894) 592–608., 697–713. p.; Miklósy Zoltán: II. Endre és a trónkeresők. Budafok, 1911.; Kristó–Makk, 1996. 229–245. p.; F. Font Márta: II. András orosz politikája és hadjáratai. In: Századok 125. (1991) 107–144. p.

134 CFH I. 656. p.; KK 113. p. Halála napra pontos dátumát csak a Zágrábi és a Váradi Krónika adja meg, ami nagyjából megegyezik uralkodási ideje ugyanott szereplő adatával (30 év, 3 hónap, 25 nap) is: KM 40. p.; Knauz, 1876. 521. p.; Mátyás, 1900. 22–25. p.; Hankó, 2008. 276–277. p.

135 Wertner, 1892. 436–437. p.

136 ÁMTBF 300., 334. p.; Wertner, 1892. 437. p.

Konstancia cseh királyné, III. Béla király ifjabb leánya¹³⁷

60. életéve táján, majdnem pontosan kerek tíz esztendővel férje, I. Ottokár király elhunytá után, 1240. december elején, 5. és 7. között, nagy valószínűség szerint 6-án, csütörtökön, a morvaországi Brnotól északnyugatra fekvő Tišnov (német nevén Tischnowitz, ma: Cseho.) Menny kapuja ciszterci kolostorában, amelyet ő alapított és amelynek apácája volt, halt meg. Testét három nappal később, a zárda Mária mennybemenetele tiszteletére felszentelt templomában, a kóruson helyezték sírba.¹³⁸

Kálmán halicsi király, szlavóniai herceg, II. András király második fia¹³⁹

Körülbelül 32–33 évesen, 1241 májusában, esetleg június elején, hercegsége területén, a Körös megyei Csázmán (ma: Čazma, Horváto.), a tatárok elleni, katasztrófális muhi csatában szerzett sebeinek feltételezhető gyulladással szövődményeiben, esetleg vérmérgezésben szenvedett ki. A Zágráb megyében, Csázmától nyugatra fekvő Ivanicson (ma: Kloštar Ivanić, Horváto.), a valószínűleg domonkos, vagy más vélemény szerint klarissza rendi Szűz Mária apáca kolostorban, a tatár fenyegetés miatt egy rejtett sírboltban temették el.¹⁴⁰

Margit hercegnő, IV. Béla király második leánya¹⁴¹

Körülbelül 17–19 éves korában, 1241 legvégén vagy a következő év januárjának első heteiben, a dél-dalmáciai Klissza (ma: Klis, Horváto.) várában, ahol családjával végre biztos menedékre találtak az őket üldöző tatárok elől, vélhetően

137 Wertner, 1892. 374–377. p.; *Žemlička, Josef*: Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu. Praha, 1990.; *Uő*: Počátky Čech královských 1198–1253. Praha, 2002. 807–820. p.; *Šaročová, Gabriela V.*: Radostný úděl vdovský. Královnyn-vdovy přemyslovských Čech. Praha, 2004. (a továbbiakban: *Šaročová*) 28–37. p.

138 A későbbi középkori krónikák szerint dec. 11-én vagy 13-án halt meg (FRB II. 285. p.; FRB V. Vydal Josef Emler. Praha, 1893. 137. p.), ez azonban a halála körüli időben kelt oklevelek alapján biztosan kizárható. Utolsó oklevelét 1240. dec. 5-én, Tišnovban adta ki, két nappal később, ugyanott kelt oklevelében fia, I. Vencel király már mint néhai említi. (Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II. Studio et opera Antonii Boczek. Olomucii, 1839. 380., 381–382. p.) Aligha kétséges, hogy a király annak betegágyához, a halálra készülő anyjához ment a kolostorba, s a legvalószínűbb, hogy Konstancia 6-án, a két oklevél kelte közötti napon szenvedett ki. 10 hónappal korábban negyedik fiát, Přemysl morva ögrófot egyébként szintén a tišnovi zárdában temették el.

139 *Kanyó Géza*: Kálmán herceg 1208–1241. In: Katholikus Szemle 9. (1895) 250–267., 441–445. p. (a továbbiakban: *Kanyó*, 1895.); Wertner, 1892. 448–450. p.

140 CFH III. 2240. p.; *Kanyó*, 1895. 442–443. p.

141 Wertner, 1892. 408–409. p.

valamely fertőző betegségben hunyt el. A közeli Spalatóban (ma: Split, Horváto.), a Szent Domnius (Duje) érseki székesegyház Diocletianus császár IV. század elején épült mauzóleumát magába foglaló részében, valószínűleg 1242. március 14-én temették el, húgával, az ugyanetájrt meghalt Katalinnal együtt. Maradványaik később, közelebről ismeretlen időpontban egy kisméretű homokkő-szarkofágba, majd a spalatói dóm főkapuja fölötti párkányra kerültek, ahol az ma is látható. A kösir előlapján a rövidítési formulák feloldásával a következő, valószínűleg a csontok abba történt áthelyezése táján készült, korunkra csaknem teljesen elkopott felirat bogarászható ki: HIC EST SEPOLTURA FILIARUM DOMINI BELLE / REGIS UNGARIE, MCCXVII DIE XIII / MARTII, HUC FUGIENS AB ACIE TARTARORUM.

Egy eredetileg feltehetően a szarkofág elé helyezett, már a középkor végére megsemmisült vagy elveszett epitáfiumon, esetleg sírkövön — a vélemezhető rövidítések feloldásával — egy másik felirat is őrizte a két herecgnő és Margit hitvese emléket: CATHARINA INCLITA, ET FULGENS MARGARITA / IN HOC ARCTO TUMULO IACENT ABSQUE VITA / BELE III FILIE, REGIS HUNGARORUM / ET MARIE LASCARI REGINE GRECORUM / AB IMPIIS TARTARIS FUERUNT FUGATE / MORTUE IN CLISSIO, HUC SPALATUM TRANSLATE / IACET HOC SUB LAPIDE NOBILIS GULIELMUS / IACET HEROS INCLITUS, OPERIT QUEM TELLUS / NEPOS BELE TERTII, REGIS UNGARORUM / MARGARITE GENITUS, DOMINE GRECORUM, / DICTI REGIS FILIA GRECIS DOMINATRIX / CONSTANINOPLEOS SCEPTRIS IMPERATRIX / ARCENTE DENIQUE BARBARO ADUERSO / INTINITIS TARTARIS MARTE SUB ADUERSO / QUARTUM BELAM PROSEQUENS, EIUS CONSORBINUM / AD MARE PERVENERAT USQUE DALMATINUM / UBI AD COMMERCIA VITE CELSIORIS / MORTIS SOLUIT DEBITUM IUSSU CREATORIS / ANNI CHRISTI FLUXERANT MILLE CUM DUCENTIS / QUADRAGINTA DUO PLUS COMPUTO LEGENTIS / APRILIS VIGESIMA DIE IAM TRANSACTA / QUA GULIELMI SPIRITUS REDIIIT AD ASTRA / HEU ACCEDIT INCLITA SPONSA MARGARITA / SANCTUM GERENS SPIRITUM MORIBUS ET VITA / NAM CUNCTA, QUE MORIENS ITA VIR LEGAUIT / DISPERGENS, PAUPERIBUS PRORSUS EROGAUIT / QUALIA ECCLESIE TULIT ORNAMENTA / EX IMPERALIBUS PANNIS VESTIMENTA / PATENT INTUENTIBUS, LUCEM ET SUPERNAM / EIS POSTULENT REQUIEM ETERNAM.¹⁴²

142 CFH II. 904. p. Halálának pontosabb dátuma húga, Szent Margit 1242. január végi születése alapján határozható meg, csaknem bizonyos ugyanis, hogy IV. Béla leányai közül ugyanazon

Katalin hercegnő, IV. Béla király negyedik (?) leánya¹⁴³

Mintegy 13–16 évesen, körülbelül nővérével, Margit hercegnővel azonos időpontban, 1242 elején–koratavaszán, a tatárok előli végső menedékként szolgáló dalmáciai Klissza várában, feltehetően valamilyen vírusos (légzőszervi?) megbetegedésben halálozott el. Holttesteiket a szomszédos Spalatóba szállították át, ahol feltehetően március 14-én, a város szívében lévő Szent Domnius-katedrálisban, közös sírban nyertek nyughelyet. A maradványaikat őrző, homokkőből készült, egyszerű szarkofágba feltehetően csak később temették át őket, s az csak ezt követően került — igen szokatlan módon — a székesegyház főkapuja fölötti párkányzatra.¹⁴⁴

Vilmos macsói herceg, Nicolas d' Saint-Omer fauquemberguesi úr, valamint Margit hercegnő, volt bizánci császárné és thessalonikei királyné ifjabb (?) fia, IV. Béla király veje¹⁴⁵

Körülbelül 24–30 évesen, mindössze néhány hónappal hitvесе, Margit hercegnő korai elhunytá után, 1242. április 20-án, feltehetően Dalmácia déli részén, ismeretlen okból, talán szintén valamilyen fertőző betegség következtében halt meg. Spalatóban, a Szent Domnius-székesegyházban, felesége és annak húga, Katalin hercegnő közös nyughelye mellett vagy közelében temették el. Emléküket

nevet aligha viselte egyidejűleg két hercegnő, sőt ellenkezőleg, feltételezhetjük, hogy az ifjabbik Margit részint épp nemrég, talán csak néhány nappal vagy héttel korábban meghalt nővére emlékére nyerte keresztnevét. A csontjaikat tartalmazó szarkofágon olvasható, önmagában értelmezhetetlen márciusi dátum minden bizonnyal eltemetésükre vonatkozik, kevéssé valószínű ugyanis, hogy a két hercegnő egyazon napon hunyt volna el. *Forster Gyula*: Árpádházi síremlékek. In: *Forster*, 1900. 335–340. p.; *Hankó*, 2008. 278–280. p.

143 *Wertner*, 1892. 462. p.

144 CFH II. 904. p., a kösír és az ahhoz tartozó, elveszett epitáfium feliratát ld. nővérénél. *Forster*, 1900. 335–340. p.; *Hankó*, 2008. 278–280. p.

145 *Wertner*, 1892. 406–411. p.; *Faragó*, 1911. 19–22. p. Atyja családjára és flandriai felmenőire: *Sturza, Mihail-Dimitri*: Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce, d'Albanie et Constantinople. Paris, 1999.² 648. p. Nevét és macsói hercegi méltóságát — a szintén Margit nevet viselt és ugyancsak a nyulak-szigeti domonkos zárdában apácáskodott — leányának a Margit hercegnő szentté avatása ügyében lefolytatott vizsgálat során, 1276-ban tett tanúvallomásából ismerjük (Ld. Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. I. Bp., 1896. 189. p.) A szöveg „ducis de Maconia” kifejezése alatt kizárólag a Macsói Hercegséget érthetjük, ilyenformán, ha csak rövid ideig is, Vilmos volt a Szávától és a Dunától délre elterülő tartomány első hercege. A fontos forrásadatra *Wertner* figyelt fel, egyben ő tisztázta a hibásan írt „Maconia” alak jelentését is, arról azonban megfeledkezett a kutatás. Ld. *Wertner*, 1903. 604–611. p.

a hercegnők kőszarkofágja előtt egy — később, valószínűleg már a középkorban ismeretlen helyre került — sírkő vagy epitáfium őrizte.¹⁴⁶

(Boldog) Beatrix estei grófnő, II. András király harmadik felesége¹⁴⁷

Mintegy 33–35 éves korban, 1245-ben, május 8. előtt, szülőföldjén, az észak-italiai Este (ma: Olaszó) közelében, attól északra fekvő Gemmola-hegy Keresztelő Szent János tiszteletére szentelt Benedek-rendi zárdájában, annak apácájaként halt meg. A konvent kriptájában, apai nagynénje, a kolostor korábbi főnökasszonya sírja mellett helyezték nyugalomra.¹⁴⁸

János (Kalojohannes) szerémségi herceg, temesi, kevei és bácsi ispán, II. Izsák bizánci császár és Margit hercegnő fia¹⁴⁹

Hozzávetőleg 52–57 éves korában, feltehetően az 1240-es évek derekán–második felében, bizonyosan 1242 novembere és 1250. július 5. között, nagy valószínűség szerint hercegsége területén, a Szerémségben halt meg. Temetkezési helye nem ismert, feltehető ugyanakkor, hogy tartományában nyert végtisztességet.¹⁵⁰

Jolánta aragóniai, valenciai és mallorcai királyné, II. András király harmadik leánya¹⁵¹

Mintegy 30–32 éves korában, 1251. október 9-én, hétfőn, más forrás szerint 12-én (csütörtökön) vagy az azt követő napokban, az észak-aragóniai Huescában

146 Az elveszett sírlap szövegét ld. 140. jegyz.; *Wertner*, 1892. 408. p.

147 *Nyáry Albert*: Beatrix királyné, II. Endre hitvese. In: Századok 2. (1868) 593–607. p. (a továbbiakban: *Nyáry*, 1868.); *Wertner*, 1892. 424–435. p.; *Tenjacoli, Oreste Ferdinando*: Principesse italiana nella storia d'altri paesi. Roma, 1933. 15–21. p. (a továbbiakban: *Tenjacoli*, 1933.).

148 1244. jún. 30-án minden valószínűség szerint még bizonyosan élt, Velencében legalábbis nem tudtak arról, hogy elhunyt volna. ld. DF 285 460.; Magyar békeszerződések 1000–1526. Szerk.: Köblös József, Süttő Szilárd, Szende Katalin. Pápa, 2000. (a továbbiakban: MB) 67. p. IV. Ince pápa 1247. márc. 13-án ugyanakkor már mint néhajt említi (CFH II. 1254. p.), így 1245 bizvást elfogadható elhunytá időpontjának. *Nyáry*, 1868. 607. p.; *Tenjacoli*, 1933. 20–21. p.

149 *Wertner*, 1903. 595–600. p.; *Faragó*, 1911. 18–19. p.; *Rokai, Petar*: „Gyetus dux Sirmii”. In: Zbornik za Istoriju 27. (1983) 121–127. p.; *Zsoldos*, 2011. 318. p.

150 DL 107 939.; Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. (a továbbiakban: RA) I/2. Szerk.: Szentpétery Imre. Bp., 1927. 927. sz.

151 *Wertner*, 1892. 408–409. p.; *Kropf Lajos*: Árpád-házi Jolán, Aragon királynéja. In: Századok 31. (1897) 221–224. p.; *Thallóczy Lajos*: Árpád-házi Jolán Aragon királynője. (Egy oklevél-melléklettel.) In: Századok 31. (1897) 577–592. p.; *Brachfeld Ferenc Olivér*: Árpád-házi Jolánta, Aragónia királynéja. Ford. Csikós Margit. Szeged, 1994.² (a továbbiakban: *Brachfeld*, 1994.).

(ma: Spanyolo.), néhány napi, magas lázzal járó betegeskedés után, valószínűleg egy vírusfertőzésben hunyt el. A férjének, I. Jakab királynak tollba mondott végrendekezése szerint Katalóniában, az urgelli grófságban fekvő Vallbona (ma: Vallbona de les Monges, Spanyolo.) Szűz Mária ciszterci apátságban, a kolostortemplom szentélyében, a főoltár előtt, baloldalt helyezték nyugalomra. Később, 1275-ben, mikor leánya, a betegápoló apácává lett Sancia hercegnő meghalt és a királyné mellett, a szentély jobb oldalán eltemették, Jolánta maradványait egy Aragónia címerével díszített, vörösmárványból készült, mészkö fedlappal lezárt szarkofágba helyezték át, amely kiváló állapotban, eredeti helyén máig fennmaradt, és a következő felirat olvasható rajta: FUIT TRANSLATA DO(MI)NA VIOLANS REGINA ARAGONUM ANNO 1275.¹⁵²

Rosztyiszláv Mihajloviics csernyigovi és halicsi fejedelem, szlavón bán, macsói herceg és vidini bolgár cár, IV. Béla király veje¹⁵³

Durván 45–54 évre becsülhető életkorban, 1261 utolsó hetei és 1262 dereka között, csak találgatható helyen és okból hunyt el. Feltehetően kiterjedt délvidéki tartományában, a Macsói Hercegség területén, esetleg a Szerém megyei Szávaszentdemeteren (ma: Sremska Mitrovica, Szerbia), a Szent Demeter tiszteletére szentelt híres bazilita monostorban, vagy a — Száva szomszédos szigetén emelt — Szent Ernye ferences kolostorban helyezték örök nyugalomra.¹⁵⁴

152 CFH I. 520. p.; *Brachfeld*, 1994. 57–63. p.; *Vajay Szabolcs*: Dominae reginae milites. Árpád-házi Jolánta magyarjai Valencia visszavétele idején. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Szerk.: H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp., 1984. 403. p.

153 *Wenzel Gusztáv*: Rosztizlaw galicziai herceg, IV. Béla magyar király veje. In: *Értekezések a történelmi tudományok köréből*. 13. kötet (1887) 8. sz.; *Wertner*, 1892. 463–472. p.; *Faragó*, 1911. 22–26. p.; *Hösch, Edgar*: Russische Fürsten im Donauraum des 13. Jahrhunderts. In: *Münchner Zeitschrift für Balkankunde* 2. München, 1979. 97–107. p.; *Dimnik, Martin*: The Dynasty of Chernigov, 1146–1246. Cambridge, 2003. 356–375. p.; *Kádár Tamás*: Egy rejtélyes politikai gyilkosság és háttere a XIII. század végi Magyarországon: Béla macsói és boszniai herceg pályája. In: *Fons* 16. (2009) 4. sz. (a továbbiakban: *Kádár*, 2009.) 412–415. p.

154 Az I. István által alapított szávaszentdemeteri volt az Árpád-kori Magyarország egyik legrégebb és messze leggazdagabb görög-keleti rítusú apátsága. Fekvése, a balkáni orthodox egyházakkal fennálló feltételezhetően élénk kapcsolatai, és nem utolsósorban tekintélyes volta valószínűleg korán felkeltette az orosz származású fejedelem érdeklődését és nem kizárható, hogy temetkezési helyéül is azt választotta ki. F. Vattai Erzsébet, revidálva a nyulak-szigeti domonkos zárda romjai között 1838-ban előkerült liliodiszes királyi korona egykori tulajdonosáról megfogalmazott korábbi véleményét, felvetette, hogy az az ő uralkodói fejéke volt és az említett kolostorban helyezték nyugalomra, érvei azonban nem meggyőzőek, illetve több tekintetben cáfolható-

Mihály boszniai herceg, Rosztyiszláv macsói herceg és vidini bolgár cár, valamint Anna hercegnő idősebb fia¹⁵⁵

Körülbelül 18–20 éves korában, minden bizonnyal 1263 vagy 1264 folyamán, valószínűleg Bosna-vidéki hercegsége területén halt meg. Feltehetően ugyanott, esetleg a szomszédos Szerémségben nyert végtisztességet.¹⁵⁶

(Boldog) Salomea krakkói és sandomierzi hercegnő, Kálmán halicsi király és szlavón herceg hitvese¹⁵⁷

Mintegy 57 éves korában, 1268. november 10-én, szombaton, más forrás — közel egykorú legendája — szerint egy héttel később, 17-én, nyolc napi súlyos betegség után, szülőföldjén, Kis-Lengyelországban, a Krakkótól délnyugatra fekvő Skalában (ma: Lengyeló.) általa alapított Kövi Szűz Mária klarissza monostorban, annak apácájaként — talán gyomorfekély miatti belső vérzés következtében hunyt el. Teste hét napig feküdt szerényen felravatalozva a zárda templomának kórusán egy szőnyegen, orrából és szájából állítólag folyamatosan vér szivárgott. A halálát követő hetedik napon, azaz 17-én vagy 24-én, felettébb egyszerű módon és dísztelen, puritán sírba helyezték nyugalomra. A legendájában olvasható — bizonytalan hitelű, a kutatás által régóta vitatott — tudósítás szerint kevéssel temetése után, arra hivatkozva, hogy végakarata szerint náluk kívánt nyugodni, a krakkói ferencesek követelték kihantolását és testének átadását, hogy azt saját kolostorukban temessék el. A klarissza nővérek végül beleegyeztek és teljesítették az állítólagos követelést, így ünnepélyesen kiemelték eredeti sírjából

ak. Ld. *F. Vattai Erzsébet: A margitszigeti korona és gyűrű.* In: *Folia Archaeologica. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve* 18. (1966–1967) Bp., 1967. 123–138., különösen: 134–138. p.

155 *Wertner*, 1892. 473. p.; *Kádár*, 2009. 413–417. p. A bizánci forrásokban Mytzes néven emlegetett, rejtélyes bolgár trónkövetelővel való, nem meggyőző azonosítására ld.: *Szilágyi László: Rasztiszláv családja Bulgáriában.* In: *Turul* 61–64. (1947–1950) 13–15. p.

156 Nagyatyja, IV. Béla és V. István király közötti 1266. márciusi békeszerződésben már csak fivéré, Bélát említik és egy évvel korábban, 1265 elején is már azt, nem pedig őt állítják az idősebb uralkodó serege élére, ami alapján joggal feltételezhető, hogy az idő szerint már nem élt. *Kádár*, 2009. 417. p.

157 *Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból II.* Szerk.: Madas Edit, Klaniczay Gábor. Bp., 2001. (Milleniumi magyar történelem. Források) (a továbbiakban: LCs II.) 96–105. p.; *Balzer*, 2005. 480–487. p.; *Włodarski, Bronislaw: Salomea, królowa halicka.* (Kartka z dziejów wprowadzenia zakonu klarysek do Polski.) In: *Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce* 5. (1957) 61–83. p.; *Kanior, Marian: Bł. Salomea.* In: *Polscy święci.* 22. Redakcja Bar, Joachim Roman. Warszawa, 1987. 35–74. p.; *Hollý, Karol: Princess Salomea and Hungarian — Polish Relations in the Period 1214–1241.* In: *Historický časopis* 55. Supplement (2007) 5–32. p.

és 1269. május 22-én, vagy más kútfőnk közlése szerint június 21-én Kinga nagyfejedelemné, valamint számos lengyel előkelő jelenlétében Krakkóban, a ferencesek Szent Ferenc templomában temették el.¹⁵⁸

Béla szlavón herceg, IV. Béla király ifjabb fia¹⁵⁹

Körülbelül 24–25, más, újabb vélekedés szerint csak 19–20 éves korában, 1269-ben, feltehetően az év nyarán, bizonyosan június eleje és szeptember 21. között, a Drávántúlon, délvidéki hercegségében vagy atyja országrésze területén halt meg. Esztergomban, a IV. Béla által Szűz Mária tiszteletére alapított ferences kolostor templomában az oltár előtt temették el.¹⁶⁰

(Szent) Margit hercegnő, IV. Béla király nyolcadik (?) leánya¹⁶¹

Kevésel 28. születésnapja előtt, 1270. január 18-án, szombaton este a nyulak-szigeti Szűz Mária domonkos zárdában, ahol gyermekora óta apácaként élt — a feltételezhető számos, régóta tartó, súlyos alapbetegsége; reumás láz, kiterjedt ízületi gyulladás szövődményeként kialakult — szívelégtelenségben halt meg. Néhánynappal később, 21-én, a kolostor templomának szentélyében, a Boldogságos Szűz oltára előtt, attól körülbelül 12 méterre, egy pántolt fakoporsóban temették el. A gyászszertartást maga Fülöp esztergomi érsek végezte a vele a szigetre érkezett Fülöp váci püspök és Ákos budai prépost jelenlétében, szülei azonban nem vettek részt azon. A sírt — szokatlan módon — csak két hét múlva zárták le egy közönséges, megmunkálatlan kődarabbal, majd két-három hónappal később azt faragott vörösmarvány-lapokkal cserélték fel. Szentté avatását már 1271-ben bátyja, V. István király kérte a Szentszéktől, a helyi főpapság már a következő év

158 LCs II. 100–105. p.; *Józsa*, 2010. 109. p.

159 *Wertner*, 1892. 493–495. p. Születése idejének újabb meghatározására: *Zsoldos Attila*: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszállya az 1260-as években. Bp., 2007. (História Könyvtár. Monográfiák 24.) (a továbbiakban: *Zsoldos*, 2007.) 14–15. p.

160 CFH I. 87., 508., 679. p.; *Zolnay László*: A középkori Esztergom. Bp., 1983. (a továbbiakban: *Zolnay*, 1983.) 172–173. p.; *Zsoldos*, 2007. 114. p., 15. jegyz.; *Hankó*, 2008. 42–43. p. A ferences templom és kolostor lokalizációja vitatott, azok nagy valószínűség szerint a XVIII. század elején épült új, Szent Anna ferences rendház helyén álltak. Ld. KMRT 144–148. p., 37–39. jegyz.

161 CFH III. 2468–2545. p.; Árpád-házi Szent Margit legrégebb legendája és szentté avatási pere. Ford. Bellus Ibolya, Szabó Zsuzsanna. Bp., 1999. (a továbbiakban: SzM); *Wertner*, 1892. 491–493. p.; *Lovas Elemér Károly*: Árpád-házi Boldog Margit élete. Bp., [1939.] (a továbbiakban: *Lovas*, 1939.); *Dezsény Miklós*: Szent Margit és szigete. Bp., 1944.; *Király Ilona*: Árpád-házi Szent Margit és a sziget. Bp., 1979.

folyamán megkezdte, majd a pápa által kiküldött vizsgálóbizottság pedig 1276-ban ismét megindította és lefolytatta Magyarországon a tanúkihallgatásokat. Az ügy rövidesen elakadt és bár a magyar királyok azt később többször is újra kezdeményezték, kanonizációja végül azonban csak halála után 673 évvel, 1943-ban történt meg.¹⁶²

IV. Béla király¹⁶³

63–64 éves korában, 1270. május 3-án, szombaton, talán az általános érelmeszesedés valamelyik tipikus következményében, agyvérzésben vagy szívinfarktusban, a Nyúl- vagy Budai-szigeten hunyt el. Végakarata szerint Esztergomban, az általa alapított ferences kolostor Szűz Mária tiszteletére szentelt templomában, a főoltár előtt, szeretett fia, Béla herceg síremléke mellett temették el. Kevéssel ezt követően, valószínűleg még az év nyarán Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek a ferences barátok határozott tiltakozása ellenére erőszakkal kihantoltatta és saját székesegyházában, a Szent Adalbert-bazilikában helyeztette nyugalomra testét. A ferencesek pert indítottak a szomorú ügyben, amely hosszú, több éves huzavona után a Szentszék elé került és a pápa ítélete nyomán, már IV. László uralkodása idején — talán 1275 körül — ért véget, aki a néhai király végakarata szerint a javukra döntött. A visszakapott maradványokat ismét kolostoruk templomában, az időközben szintén ott eltemetett felesége, Mária királyné és fiuk mellett (esetleg azokkal együtt) helyezték el. Sirkövükön a következő verses felirat állt: *Aspice rem caram, tres cingunt Virginis aram / Rex, dux, regina, quibus assint gaudia trina. / Dum licuit, tua dum viguit, rex Bela, potestas, / Fraus latuit, pax firma fuit, regnavit honestas.*¹⁶⁴

162 CFH III. 2513–2514. p.; SzM 39., 83., 103., 120., 206–207. p.; *Dümmerth Dezső*: Árpád-házi Szent Margit halála éve és a legendák. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 76. (1972) 617–620. p.; *Lovas*, 1939. 107. p.; *Horváth Henrik*: Árpád-házi Szent Margit síremléke és egyéb tanulmányok. Bp., 1944. (Budapest székesfőváros várostörténeti monográfiái 15.) 7–33. p.; *Feuerné Tóth Rózsa*: A margitszigeti domonkos kolostor. In: *Budapest régiségei. A Budapesti Történeti Múzeum évkönyve* 22. Bp., 1971. 251–253. p. Fizikai és főképp rendkívül súlyos, összetett pszichotikus betegségeire ld. *Józsa*, 2010. 126–132. p.

163 *Wertner Mór*: Negyedik Béla király története. Okirati kútfők nyomán. Temesvár, 1893. (Történeti, nép- és földrajzi könyvtár 55.); *Werner*, 1892. 456–459. p.; *Szűcs Jenő*: Az utolsó Árpádok. Bp., 2002.² (Milleniumi magyar történelem. Historikusok.) (a továbbiakban: *Szűcs*, 2002.) 11–50., 109–199. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 246–266. p.; *Zsoldos*, 2007.

164 CFH I. 657., 982. p.; KK 114. p.; *Bonfini, Antonio*: A magyar történelem tizedei. Ford. Kulcsár Péter. Bp., 1995. 419–420. p.; *Pauler II. 277. p.*; *Prokopp Gyula*: IV. Béla király sírja. In: *Komárom megyei múzeumok közleményei* 1. Tata, 1968. 197–205. p.; *Zolnay*, 1983. 172–173. p.; *Józsa*, 2010. 88. p.

Mária nikaiai hercegnő, IV. Béla király hitvese¹⁶⁵

Körülbelül 60–63 évesen, alig két hónappal szeretett férje, Béla király elhunytá után, július 16-án, szerdán vagy 24-én (csütörtök), valószínűleg valamelyik dunántúli birtokán halt meg. Valószínűleg férjével teljesen megegyező végrendelkezése értelmében az esztergomi ferencesek Szűz Mária kolostorának templomában, Béla és azonos nevű, kisebb fiuk nyughelye mellett temették el.¹⁶⁶

István címzetes szlávón herceg, ravennai podeszta, II. András király állítólagos fia¹⁶⁷

35–36 éves korában, 1271-ben, valószínűleg az év nyarán–koraőszén, bizonyosan április 10., tehát hivatalos végakarata elkészülte után, Velencében, feltehetően a második felesége előkelő családjának, a Morosinik tulajdonában lévő, pompás San Giuliano-palotában halt meg. A város központjának közelében fekvő, temetőnek használt Szent Mihály-szigeten, a szintén az arkangyal nevét viselő templomban helyezték nyugalomra.¹⁶⁸

Erzsébet alsó-bajor hercegné, IV. Béla király ötödik (?) leánya¹⁶⁹

Hozzávetőleg 33–35 évesen, 1271. október 24-én, szombaton, vélhetően Alsó-Bajorországban, férje, I. (XIII.) Henrik herceg Isar-parti székhelyén, Landshutban (ma: Németo.), vagy annak hercegi tartománya egy másik jelentősebb városában halálozott el. A Landshut melletti (ma ahhoz tartozó) seligenthali Szent Szűz ciszterci apátságban nyert nyughelyet.¹⁷⁰

165 Wertner, 1892., 460–62. p., Dobozy, 1934. 69–73. p.

166 CFH I. 87., 158. p., II. 1668., 1675., 1701. p.; Hankó, 2008. 243. p.

167 Nyáry Albert: Postumus István és az estei örökség. Modena, 1863.; Uő: Posthumus István, az utolsó Árpád-király atyja. In: Századok 3. (1869) 378–396. p.; Wertner, 1892. 546–560. p.; Teke Zsuzsa: István 6. (Utószülött). In: KMTL 294. p.

168 Wertner, 1892. 559–560. p.; 1271. júl. 3-án, a magyar–cseh békekötéskor még sem V. István udvarában, sem pedig a korábban támogatását komolyan fontolgató II. Ottokár király környezetében nem tudtak haláláról, ami persze ettől függetlenül — figyelembe véve a nem csekély földrajzi távolságot — ekkorra már bekövetkezhetett; MB 86. p.

169 Wertner, 1892. 481–483. p.

170 CFH I. 110., 591. p., II. 1149., 1676. p.

V. István király¹⁷¹

Krisztusi korban, 33 évesen, 1272. augusztus elején, nagy valószínűség szerint 6-án, szombaton, a Nagy- (ma: Csepel-) szigeten, hosszabb haláltusa után, feltehetőleg valamilyen szív-, és érrendszeri betegségben, vagy más vélemény szerint hastífuszban, esetleg dizentériában szenvedett ki. Testét — bizonnyal végakarata értelmében — a Nyulak-szigetére vitték és a Szűz Mária tiszteletére szentelt domonkos zárda templomában, húga, Erzsébet hercegnő sírja közelében, a szentély jobb oldalán, a főoltár mellett helyezték sírba. Nyughelye fölé néhány évvel később díszes, vörösmárványból készült, úgynevezett arca-típusú síremlék került.¹⁷²

Béla macsói és boszniai herceg, Rosztyiszláv macsói herceg és vidini bolgár cár, valamint Anna hercegnő ifjabb fia¹⁷³

Körülbelül 25–27 korban, 1272. november 15. táján, a Budai-, vagy korábbi nevén Nyulak-szigetén, a Szűz Mária domonkos apácakolostor melletti királyi udvarházban, valószínűleg a gyermek uralkodó, IV. László jelenlétében Héder nembeli Henrik bán és társai egy feltehetően előre eltervezett és tudatosan kiprovokált, indulatos szóváltást követően kíméletlen módon lekaszabolták. Számptalan súlyos sebtől borított, összevagdalt testét a domonkos nővérek, köztük testvére és unokahúga, Erzsébet hercegnő vitték át monostorukba és feltehetően a templom bal oldalához épített sekrestyében temették el. A török hódoltság első évtizedeiben elpusztult és rommá lett kolostor területén 1914-ben előkerült egy homlokcsontján bezúzott férfikoponya, valamint az ahhoz tartozó csontváz, amelyen legkevesebb két tucatnyi mély vágásnyomot lehetett összeszámolni és melynek jobb alkarja csontkolás miatt hiányzott. Bartucz Lajos antropológus a csontanyagot Béla herceg maradványaiként azonosította, s azok a Nemzeti

171 *Wertner*, 1892. 498–501. p.; *Kristó–Makk*, 1996. 267–273. p.; *Pauler Gyula*: V. István bolgár hadjáratai. In: Hunfalvy-album. Hunfalvy Pál félszázados akadémiai tagsága emlékére. Bp., 1891. 165–174. p.; *Szentpétery Imre*: V. István ifjabbkirálysága. In: Századok 55. (1921) 77–87. p.; *Szücs*, 2002. 201–216. p.; *Zsoldos*, 2007.

172 CFH I. 657. p., II. 208., 1149. p. Aug. 3-án még bizonyosan életben volt: DL 40 466.; RA II/1. 2223. sz.; *Pauler* II. 303. p.; *Knauz*, 1876. 529. p.; *Feuerné Tóth Rózsa*: V. István király sírja a margitszigeti domonkos apácakolostor templomában. In: Budapest Régiségei. A Budapesti Történeti Múzeum évkönyve 21. Bp., 1964. 115–131. p. (a továbbiakban: *Feuerné*, 1964.); *Józsa*, 2010. 89–90. p.

173 *Kádár* 2009.; *Faragó*, 1911. 28–30. p.; *Petrovics István*: Béla 5. (Szócikk.) In: KMTL 93. p.

Múzeum embertani gyűjteményébe kerültek, ahonnét azonban később, a II. világháború idején ismeretlen körülmények között, nyomtalanul eltűntek.¹⁷⁴

András szlavón herceg, V. István király ifjabb fia¹⁷⁵

Mintegy 10–12 éves korában, röviddel azt követően, hogy formálisan elnyerte a tekintélyes drávántúli hercegséget, 1278 elején, ismeretlen okból, talán egy vírusos gyermekbetegség áldozataként halt meg. Sírhelyéről nincs semmi információnk.¹⁷⁶

Anna (görög nevén) bizánci trónörökösne, V. István király negyedik (?) leánya¹⁷⁷

Körülbelül 19–21 éves korában, minden bizonnyal 1281-ben, feltehetően Bizánci Birodalom fővárosában halt meg. Holttestét VIII. Mihály császár utasítása szerint a bithyniai Nikaiába (ma: Iznik, Töröko.) vitték, ahol — valószínűleg a Szűz Mária elszenderülése tiszteletére felszentelt, ősi (alapítójáról Hyakinthoszárdának is nevezett) monostorban — személyesen az orthodox egyház feje, XI. Joannes (Bekkos) pátriárka temette el.¹⁷⁸

Anna macsói és boszniai hercegnő, vidini bolgár cárné, IV. Béla király harmadik (?) leánya¹⁷⁹

Valószínűleg kevéssel 50–52. életéve után, vélhetően az 1270-es évek vége körül — bizonyosan 1276 júliusa után — halálozott el. Szerém megyében, a Szávaszentdemeter melletti Szenternyén, a ferencesek szintén Szent Ireneus püspök-vértanú nevét viselő templomában temették el. Később, vélhetően még IV. László vagy III. András király uralkodása idején, talán leánya, Erzsébet, a nyulak-szigeti domonkos kolostor apácájának kezdeményezésére a ferences szerzetesek maradványait átvitték Esztergomba a Szűz Mária tiszteletére szentelt kolostoruk templomába és ott szülei, valamint öccse, Béla herceg mellett helyezték sírba.¹⁸⁰

174 CFH I. 208., 275., 510., 679. p., II. 1149–1150. p.; *Kádár*, 2009. 411–412., 427–429. p., 31. jegyz.; *Hankó*, 2008. 299. p.

175 *Wertner*, 1892. 540–543. p.

176 *Kállay Ubul*: Kutatások IV. László korára. In: *Századok* 40. (1906) 47. p.; *Szabó*, 1886. 63. p., 1. jegyz.; *Wertner*, 1892. 542–543. p.

177 *Wertner*, 1892. 514–517. p.

178 MTBF 325–326. p.

179 *Wertner*, 1892. 469–472. p.; *Sebők Ferenc*: Anna 2. (Szócikk.) In: *KMTL* 47. p.

180 Az 1276. júl. 25-én és 31-én a Margit hercegnő életszentségéről tanúskodó leánya és a vizsgálobizottság nem tudott elhunytáról, s Anna — kucsói bánja helyett — maga is vallomást tett az

Kunigunda cseh királyné, Rosztyiszláv macsói herceg és vidini bolgár cár, valamint Anna hercegnő legidősebb (?) leánya¹⁸¹

Körülbelül 36–39 éves korban, 1285. szeptember 9-én, vasárnap, vagy 14-én, pénteken, Prágában, feltehetően a királyi palotában, egyes vélemények szerint tuberkulózisban hunyt el. Ugyane városban, a cseh uralkodócsalád több tagjának kedvelt, új temetkezőhelyén, a klarissza apácák Szent Ferenc-kolostorának Szent Megváltó tiszteletére emelt templomában kapott királynéhez méltó végtisztességet.¹⁸²

IV. László király¹⁸³

28 éves korában, 1290. július 10-én, hétfőn, a Bihar megyében, a Sebes-Körös jobb partján fekvő Körösszeg (ma: Cheresig, Románia) vára melletti táborában, kun összeesküvők egy csoportja, Árboc, Törtel és Kemece nevű előjáróik (hadnagyaik, nemzetségfőik?) vezetésével, tisztázatlan indítékból — egyes későbbi vélemények szerint Borsa nembeli „Kopasz” Jakab megrendelésére — kíméletlenül meggyilkolták. Az egyházzal, így mind a Szentszékkal, mind pedig a magyar klérussal való nyílt, erőszakos és a végletekig makacs szembehelyezkedése, illetve korábbi kiközösítése miatt holttestének befogadásától és eltemetésétől feltehetően több főpap és közeli kolostor is elzárkózott, míg végül, némi huzavona után, valószínűleg személyesen utolsó alkancellárjának, Gergely püspöknek köszönhetően Csanádon, a Szent György vértanú oltalmába ajánlott püspöki székesegyházban kapott nyugvóhelyet. A később többször átépített főtemplom a

ügyben ekkortájt: SzM 57., 79. p.; KM 31. p.; *Jakubovich Emil*: Kún Erzsébet nőtestvére. In: Turul 37–38. (1922–1923) 21–23. p.

181 Šarochová, 84–102. p.; *Charvátová, Kateřina*: Václav II. Král český a polský. Vyšehrad (Praha), 2007. (a továbbiakban: *Charvátová*, 2007.) 55–87. p.

182 FRB III. Vydal František Palacký. Praha, 1882. 320. p.; FRB IV. Vydal Josef Emler. Praha, 1884. 26. p., 2. jegyz.; *Charvátová*, 2007. 86–88. p., 306. p., 168. jegyz. Az említett kolostor-templomban temették el 1253-ban I. Vencel cseh királyt, 1282-ben hűgát, a konvent alapítóját és későbbi fejedelemasszonyát, (Boldog) Ágnes hercegnőt, valamint a század második felében az uralkodócsalád néhány gyermekkorban elhunyt tagját is.

183 *Szabó Károly*: Kun László 1272–1290. Bp., 1886. (Magyar Történeti Életrajzok. II/5.) (a továbbiakban: *Szabó*, 1886.); Kun László emlékezete. A bevezetőt írta, a forrásszövegeket vál. és a jegyzetek összeáll.: Kristó Gyula. Szeged, 1994. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 5.) (a továbbiakban: KLE); *Kristó–Makk*, 1996. 274–281. p.; *Szűcs*, 2002. 387–445. p.

király sírjával egyetemben a török hódoltság idején a XVIII. századra csaknem teljesen elpusztult.¹⁸⁴

(Szent) Kinga (Kunigunda) krakkói nagyfejedelemné és sandomierzi fejedelemné, IV. Béla király legidősebb leánya¹⁸⁵

67–68 éves korában, 1292. július 24-én, csütörtökön, hosszú, 10 hónapig tartó súlyos és kínokkal teli — rögeszmés, pszichotikus problémákra utaló aszketizmusával feltehetően szoros okozati összefüggésben álló — betegeskedés után, a kislengyelországi, a magyar határ közelében fekvő (Ó-)Szandec (ma: Stary Sącz, Lengyelország) általa alapított klarissza kolostorában, mint annak főnökszonya halt meg. Ugyanott a rendház Szent Klára- (később Szent Háromság-) templomában temették el.¹⁸⁶

Erzsébet kun „hercegnő”, V. István király felesége¹⁸⁷

Hozzávetőleg az 50-es évei közepén, valószínűleg 1292–1294 körül, bizonyosan 1290. május 3. után, ismeretlen helyen, talán egy apácakolostorban szenderült jobblétre. Felmerült, hogy a nyulak-szigeti domonkos női klostromban halt meg és annak templomában, férje, V. István király sírja közelében temették el, ez azonban vonatkozó források hiányában nem igazolható.¹⁸⁸

184 CFH I. 658., 795. p., II. 896., 990. p., III. 1858. p.; KLE 246. p.; Szabó, 1886. 179–180. p.; ÁMTF I. Bp., 1963. 853. p.; Kosztolnyik, 1996. 293–301. p.; Hankó, 2008. 302–303. p.

185 LCs II. 118–180. p.; Wertner, 1892. 475–479. p.; Balzer, 2005. 491–496. p.; Wasylewski, Stanisław: Ducissa Cunegundis. Lwów, 1921.; Balanyi György: Boldog Kinga. In: Hősök és szentek. Magyar szentek. Bp., 1941. 279–310. p.; Niezgoda, Cecylian: Święta Kinga. Żywoť hagiograficzny. Stary Sącz, 1999.; Kozłowski, Wojciech: The Marriage of Boleslaw of the Piasts and Kinga of the Árpáds in 1239 in the Shadow of the Mongol Menace. In: Capitulum VI. „In my spirit and thought I remained a European of Hungarian origin”. Medieval Studies in Memory of Zoltán J. Kosztolnyik. Edited by Petrovics István–Tóth Sándor László–Eleanor A. Condgen. Szeged, 2010. 79–99. p.

186 MPH II. Wydał August Bielowski. Lwów, 1872. 852., 879. p.; MPH IV. Lwów, 1884. 728. p.; LCs II. 163–166. p.; Józsa, 2010. 105–107. p.

187 Wertner, 1892. 501–505. p.; Dobozy, 1934. 20–25. p.; Zsoldos, 2005a. 165–171. p.

188 Utolsó ismert kiadványa a jelzett napon kelt: DL 39 255; ÁUO IX. 524–525. p. Egy Ágnes királyné nevében hamisított, 1295. máj. 1-re keltezett oklevélben (DL 70 724.; ÁUO X. 180–182. p.) pedig már mint néhajt említik, amely információ helytállósága, a kiadvány nem hiteles volta ellenére, nem feltétlenül kizárandó. Wertner, 1892. 505. p.; Feuerné, 1964. 125. p.

Fenenna kujáviai hercegnő, III. András király első házastársa¹⁸⁹

Csak hozzávetőlegesen becsülhető életkorban, nagyjából 19–26 évesen, 1295 végén, szeptember 8. után, esetleg, kisebb valószínűség szerint, a következő év első heteiben, minden bizonnyal Budán halálozott el. Eltemetésének körülményeiről, sírhelyéről nincs biztos tudomásunk.¹⁹⁰

Thomasina (Catarina) Morosini szlavón-horvát-dalmát hercegnő és a dél-dunántúli országrészek kormányzója¹⁹¹

Nagyjából 47–53 éves korában, bizonyosan 1296. március 6. és 1297. január 18. között, talán csak a november 8. utáni hetekben, Magyarországon, vélhetően hercegnői székhelyén, Pozsegavárott (ma: Požega, Horváto.), esetleg fia, III. András király udvarában, ismeretlen okból hunyt el. Temetkezési helyét nem ismerjük, elképzelhető, hogy Budán, a Szent János tiszteletére szentelt ferences kolostorban nyert végtisztességet.¹⁹²

189 Megjegyzem, a királyné őszösvetségi eredetű neve több alapvető munkában (*Wertner*, 1892.; KMTL, Árpádok 4.) is hibásan szerepel. Helyesen, valamennyi saját kiadványa szerint egyértelműen: Fenenna. *Balzer*, 2005. 615–620.; 968–969. p.; *Wertner*, 1892. 571–574. p.; *Piastowie. Leksykon biograficzny. Redakcja naukowa Stanisław Szczur, Krzysztof Ozóg. Kraków, 1999. 222. p.; Jasiński, Kazimierz: Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich. Poznań–Wrocław, 2001. 136–137. p.*

190 Felvetődött, hogy csakúgy, mint hat évvel később férjét, őt is Budán, a ferencesek Szent János evangélista tiszteletére szentelt templomában temették el, ez azonban forrásadattal nem támasztható alá. Ld. *Zsoldos*, 2005a. 192. p., 55. jegyz.

191 *Wertner*, 1892. 562–566. p.; *Tenjacoli*, 1933. 23–31. p.; *Zsoldos Attila: Ducissa Sclavonie. In: Studia professoris — professor studiorum. Tanulmányok Érszegi Géza hatvanadik születésnapjára. Szerk.: Almási Tibor, Draskóczy István, Jancsó Éva. Bp., 2005. 381–390. p. (a továbbiakban: *Zsoldos*, 2005b.); *Štefánik, Martin: The Morosinis in Hungary under King Andrew III and the two versions of the death of the Queen of Hungary Tommasina. In: Historický časopis 56. Supplement. (2008) 3–15. p.**

192 Utolsó ismert, kétségtelen keletű kiadványa: 1296. márc. 6.: DL 1437; ÁUO X. 213–214. p., esetleg 1296. nov. 8.: DF 265 822; ÁUO X. 375. p. 1297. jan. 18-án a király már néhainak nevezi: Alsó-szlavóniai okmánytár. Szerk.: Thallóczy Lajos, Horváth Sándor. Bp., 1912. (Magyarország mellékartományainak oklevéltára III.) 26–27. p.; RA II/4. Szerk.: Borsa Iván. Bp., 1987. 4101. sz.; *Wertner Mór: Mikor halt meg Morosini Thomasina? In: Akadémiai Értesítő 24. (1913) 4. sz., 210–211. p.; Zsoldos*, 2005b. 388–389. p. Azon, egy XV. század közepi velencei krónika közlése nyomán felmerült — és az olasz kutatásban igencsak elterjedt — véleményyt, mely szerint túlélte fiát, hazatért Velencébe és csak 1315-ben halt meg szülővárosában, III. András hivatkozott 1297. évi oklevele és a Stájer Rímes Krónika (CFH III. 1891. p.) egymástól független adatai alapján kései, téves hagyománynak kell minősítenünk.

(Boldog) Konstancia halicsi és vlagyimíri nagyfejedelemné, IV. Béla király hatodik (?) leánya¹⁹³

Körülbelül 56–59 éves korban, feltehetően 1296. április 9-én, hétfőn, a Halicsi Nagyfejedelemség nemrég oda áthelyezett új székhelyén, Lvovban (ismertebb, német nevén: Lemberg, ma: Lviv, Ukrajna), mint annak harmadrendi apácája, az általa, Keresztelő Szent János tiszteletére alapított Domonkos-rendi kolostorban hunyt el. Ugyanitt, a rendház templomában helyezték nyugalomra.¹⁹⁴

193 *Wertner*, 1892. 485–486. p.; *Stefaniak, Piotr*: Árpád-házi Boldog Konstancia OP (1238–1301) magyar királylány és halicsi hercegnő. Bł. Konstancja Arpadówna OP (1238–1301) królewna węgierska i księżna halicka. Ford. Városi Veronika Julianna. Bp., 2009. (a továbbiakban: *Stefaniak*, 2009.)

194 A lembergi domonkos kolostor évkönyve szerint 1276-ban halt meg (CFH I. 1672. p.), ugyanakkor két későközépkori lengyel forrásunk (Jan Długos és Maciej Miechowita) arról tudósít, hogy a tatárok 1287. végi újabb Kis-Lengyelország elleni hadjárata idején ő is Ó-Szandecben tartózkodott, tehát élt. Ld. *Ioannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae. Liber VII–VIII. Varsaviae*, 1975. 247. p.; CFH I. 1606. p. Az ellentmondás megoldása véleményem szerint az lehet, hogy a lembergi annales római számmal írt adatából a máshonnét átvett, vagy másolt eredeti, helyes évszámhoz képest kimaradt két X, azaz két évtized, és így őrződött meg 1276. halála időpontjaként. *Stefaniak*, 2009. 21–24. p.